

in eis curaverunt proficere mecum. Nam si curassent, invenissent istam quæstionem secundum veritatem divinarum Scripturarum solutam in primo libro duorum, quos ad beatæ memoriæ Simplicianum scripsi, episcopum Mediolanensis Ecclesiæ, sancti Ambrosii successorem, in ipso exordio episcopatus mei. »

Ibid. infra : — « Ecce quare dixi superius, hoc apostolico præcipue testimonio (1 Cor. iv, 7) etiam me ipsum fuisse convictum, cum de hac re aliter saperem; quam mihi Deus in hac quæstionē solvenda, cum ad episcopum Simplicianum, sicut dixi, scriberem, revelavit. »

EX LIBRO DE DONO PERSEVERANTIÆ, CAP. XX

« Plenius sapere cœpi in ea disputatione quam scripsi ad beatæ memoriæ Simplicianum, episcopum Mediolanensis Ecclesiæ, in mei episcopatus exordio, quando et initium fidei donum Dei esse cognovi et asserui. »

Ibid. cap. 21 : — « Videant utrum in primi libri posterioribus partibus, eorum duorum quos mei episcopatus initio, antequam Pelagianā hæresis appareret, ad Simplicianum Mediolanensem episcopum scripsi, remanserit aliquid quo vocetur in dubium, gratiam Dei non secundum merita nostra dari: et utrum ibi non satis egerim, etiam initium fidei esse donum Dei; et utrum ex iis quæ ibi dicta sunt, non consequenter eluceat, etsi non sit expressum, etiam usque in finem perseverantiam nonnisi ab eo donari, qui nos prædestinavit in suum regnum et gloriam. »

EX II TOMO EPISTOLA XXXVII.

« Domino beatissimo et venerabiliter sincerissima charitate amplectendo patri SIMPLICIANO AUGUSTINUS, in Domino salutem. »

1. « Plenas bonorum gaudiorum litteras; quod sis memor mei, meque, ut soles, diligas, magnæque gratulationi tibi sit quidquid in me donorum suorum Dominus conferre dignatus est misericordia sua, non meritis meis, missas munere Sanctitatis tuæ accepi: in quibus affectum in me paternum de tuo benignissimo corde non repentinum et novum hausi, sed expertum plane cognitumque repetivi, domine beatissime et venerabiliter sincerissima charitate amplectende. »

2. « Unde autem tanta exorta est felicitas litterario labori nostro, quo in librorum quorundam conscriptione sudavimus, ut a tua Dignatione legerentur? nisi quia Dominus, cui subdita est anima mea, consolari voluit curas meas, et a timore recreare, quo me in talibus operibus necesse est esse sollicitum, necubi forte indoctior vel incautior, quamvis in planissimo campo veritatis, offendam. Cum enim tibi placet quod scribo, novi cui placeat; quoniam quis te inhabitet novi. Idem quippe omnium munerum spiritualium distributor atque largitor per tuam sententiam confirmabit obedientiam meam. Quidquid enim habent illa scripta delectatione tua dignum, in meo ministerio dixit Deus, fiat, et factum est; in tua vero approbatione vidit Deus quia bonum est. »

5. « Quæstiunculas sane, quas mihi enodandas jubere dignatus es, etsi mea tarditate implicatus non intelligerem, tuis meritis adjutus aperirem. Tantum illud quæso, ut pro mea infirmitate depreceris Deum; et sive in iis quibus me exercere benigne paterneque voluisti, sive in aliis quæcumque nostra in tuas sanctas manus forte pervenerint, quia sicut Dei data, sic etiam mea errata cognosco, non solum curam legentis impendas, sed etiam censuram corrigentis assumas. Vale. »

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
De Diversis Quæstionibus
AD SIMPLICIANUM
LIBRI DUO ^{1 (a)}
—•••••
LIBER PRIMUS.

In quo Simpliciani quæstiones ex Epistola Pauli ad Romanos duæ tractantur.

PRÆFATIO. — Gratissimam plane atque suavissimam

interrogationum tuarum dignationem mihi, pater Simpliciane, misisti: quibus nisi respondere conarer, non solum contumax, verum etiam ingratus existereim. Et

¹ Titulus in antiquissimo Corbeiensi libro est: *Aurelii Augustini ad interrogata Simpliciani.*

(a) Scripti circiter anno 597.

ADMONITIO PP. BENEDICTINORUM.

Castigati sunt (hi duo libri) ad Corbeiensem codicem perquam egregium ante mille annos descriptum, ad veterem librum Andegavensis Ecclesiæ; ad Genovefæanum, Victorinum, Sorbonicum, ad tres Vaticanos, ad lectiones variantes trium vel quatuor Belgicorum collectas per Lovanienses Theologos: necnon ad antiquiores editiones, Am. Er. et Lov., id est Joannis Amerbachii, Desiderii Erasmi, et Lovaniensium Theologorum opera studioque concinnatas.

Comparavimus præterea eas omnes editiones initio Retractationum, tom. 1, memoratas. M.

illa quidem quæ de Paulo apostolo dissolvenda proposuisti, jam a nobis erant utcumque discussa litterisque mandata¹. Sed tamen eadem ipsa verba apostolica tenoremque sententiarum, non contentus inquisitione atque explicatione præterita, ne quid in ea negligentius præterissem, cautius attentiusque rimatus sum. Non enim tu ea percontanda censes, si eorum intellectus facilis atque expeditus foret.

QUÆST. PRIMA. — 1. *Lex ad quid data. Concupiscentia aucta per legem. Peccatum quomodo mortuum erat sine lege. Quomodo revixit. Lege quis male utitur. Lex non nisi a spiritualibus impletur. Carnales dupliciter dicti. Originæ peccati pœna. Lex peccati in membris quid. Loci in quibus lex videri possit dici mala. Legem esse bonam. Manichæorum error de veteri lege. Explicantur testimonia, quibus lex videri possit non bona. Nam ex eo loco ubi scriptum est, Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit; usque ad eum locum, ubi ait, Igitur lex volenti mihi bonum est; et cætera, credo usque ad illud, Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum (Rom. vii, 7-25): primam nos voluisti enodare quæstionem. Quo loco videtur mihi Apostolus transfigurasse in se hominem sub lege positum, cujus verbis ex persona sua loquitur. Et quia paulo ante dixerat, Evacuati sumus a lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ, atque ita per hæc verba quasi reprehendisse legem posset videri; subjecit statim, Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognovi nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces.*

2. Hic rursus movet, Si lex non est peccatum, sed insinuatrice² peccati, nihilominus his verbis reprehenditur. Quare intelligendum est, legem ad hoc datam esse, non ut peccatum insereretur, neque ut extirpareretur, sed tantum ut demonstraretur, quo animam humanam quasi de innocentia securam ipsa peccati demonstratione ream faceret: ut quia peccatum sine gratia Dei vinci non posset, ipsa reatus sollicitudine ad percipiendam gratiam converteretur. Itaque non ait, Peccatum non feci, nisi per legem; sed, Peccatum non cognovi, nisi per legem. Neque rursus ait, Nam concupiscentiam non habebam, nisi lex diceret, Non concupisces; sed ait, Concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, Non concupisces. Unde apparet concupiscentiam per legem non insitam, sed demonstratam.

3. Consequens autem erat ut quoniam nondum accepta gratia concupiscentiæ resisti non poterat, auferretur etiam; quia majores vires habet concupiscentia crimine prævaricationis adjuncto, cum etiam contra legem facit, quam si nulla lege prohiberetur. Consequenter itaque subjungit, *Occasione autem ac-*

cepta, peccatum per mandatum operatum est in omnem concupiscentiam. Erat enim et ante legem, et non omnis erat, quando crimen prævaricationis addeerat. Unde alio loco dicit: Ubi enim non est lex nec prævaricatio. (Rom. iv, 15).

4. Quod autem adjungit, *Sine lege enim peccatum mortuum est; pro eo positum est, ac si diceret, Lex hoc est, mortuum putatur: quod paulo post evitius dicturus est. Ego autem, inquit, vivebam lege aliquando: id est, nulla ex peccato morte tenebar¹; quia non apparebat, cum lex non esset, veniente autem mandato, peccatum revixit; hoc apparuit. Ego autem mortuus sum: id est, morte me esse cognovi; vel quia reatus prævaricationis certum mortis supplicium comminatur. Sane ait, Peccatum revixit adveniente mandato, satis significavit hoc modo aliquando vixisse peccatum, innotum fuisse², sicut arbitror, in prævaricatione hominis, quia et ipse mandatum acceperat (Gen. 22, 17). Nam et alio loco dicit, Mulier autem seducta prævaricatione facta est³ (I Tim. ii, 14): et iterum similitudine prævaricationis Adæ, qui est forma peccati (Rom. v, 14). Non enim potest reviviscere, nisi vixit aliquando. Sed mortuum fuerat, id est occisum, cum mortales nati sine mandato legis non viverent, sequentes concupiscentias carnis sine cognitione, quia sine ulla prohibitione. Ergo, inquit, vivebam sine lege aliquando. Unde manifestum non ex persona sua proprie, sed generaliter ex persona veteris⁴ hominis se loqui. Adveniente autem mandato peccatum revixit. Ego autem mortuus sum inventum est mihi mandatum quod erat in vitam esse in mortem. Mandato enim si obediatur, vita est. Sed inventum est esse in mortem, dum contra mandatum, ut non solum peccatum fiat, etiam ante mandatum fiebat, sed hoc abundanter et perniciosius, ut jam a sciente et prævaricante ceter.*

5. *Peccatum enim, inquit, occasione accepto mandatum, fefellit me, et per illud occidit. Peccatum non legitime utens (a) lege, ex prohibitione: desiderio, dulcius factum est, et ideo fefellit. Fefellit enim dulcedo est, quam plures atque majores animarum amaritudines consequuntur. Quia ergo alimibus nondum spiritualem gratiam percipiendi suavius admittitur quod vetatur, fallit peccatum dulcedine. Quia vero etiam accedit reatus prævaricationis, occidit.*

6. *Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum et justum, et bonum. Jubenda enim jubet, et prohibenda prohibet. Quod ergo bonum est, mihi factum mors? Absit. In male utente quippe vitium est, in mandato ipso, quod bonum est. Quoniam bona*

¹ Sex Mss., tenebar.

² Corbeiensis Ms., natum fuisse.

³ Ita Mss. juxta græcum. At editi, Mulier autem in prævaricatione seducta fuit.

⁴ Abest, veteris, a Victorino codice et vetustissimo Corbeiensi.

(a) Forte, utenti.

¹ Post, litterisque mandata, Victorinus codex solus hæc addit: ut quemadmodum exposita sint præter libelli hujus textum, sicut jam parata erant nisi, consideranda prudentiæ tuæ. Tum proseguitur: Sed tamen, etc.

² Am. et Er. inseminatrix. Favet Corbeiensis vetustissimus codex, qui habet, inseminatricem.

lex, si quis ea legitime utatur (I Tim. 1, 8). Male autem utitur lege, qui non se subdit Deo pia humilitate, ut per gratiam lex possit impleri. Itaque ad nihil aliud accipit legem, qui non ea legitime utitur, nisi ut peccatum ejus quod latebat ante prohibitionem, apparere incipiat per prævaricationem. Et hoc supra modum; quia jam non solum peccatum fit, sed etiam contra mandatum. Sequitur ergo, et adjungit: *Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem, ut fiat supra modum peccator aut peccatum per mandatum.* Unde manifestat quo sensu dixerit superius, *Sine lege enim peccatum mortuum est; non quia non erat, sed quia non apparebat: et quomodo dictum sit, Peccatum revixit; non ut esset quod erat et ante legem, sed ut appareret, quoniam fiebat contra legem: quandoquidem hoc loco ait, Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem.* Non enim ait, ut sit peccatum; sed, ut appareat peccatum.

7. Deinde subjungit causam, cur ita sit: *Scimus enim, inquit, quia lex spiritualis est; ego autem carnalis sum.* In quo satis ostendit non posse impleri legem nisi a spiritualibus, qui non fiunt nisi per gratiam. Spirituali enim legi quanto fit quisque similior, id est, quanto magis et ipse in spiritualem surgit affectum, tanto eam magis implet; quia tanto magis ea delectatur, jam non sub ejus onere afflicta, sed ejus lumine vegetatus: quia præceptum Domini lucidum est illuminans oculos, et lex Domini immaculata convertens animas (Psal. xviii, 8, 9); gratia donante peccata, et infundente spiritum charitatis, quo et non sit molesta, et sit etiam jucunda justitia. Sane cum dixisset, *Ego autem carnalis sum;* contexuit etiam qualis carnalis. Appellati sunt enim ad quemdam modum carnales, jam etiam sub gratia constituti, jam redempti sanguine Domini, et renati per fidem, quibus idem apostolus dicit: *Et ego, fratres, non potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus; tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam* (I Cor. iii, 1, 2). Quod dicens, utique ostendit jam renatos fuisse per gratiam, qui erant parvuli in Christo et lacte potandi, et tamen eos adhuc carnales vocat. Qui autem nondum est sub gratia, sed sub lege, ita carnalis est, ut nondum sit renatus a peccato, sed venundatus sub peccato¹; quoniam pretium mortiferæ voluptatis amplectitur dulcedinem illam qua fallitur, et delectatur etiam contra legem facere, cum tanto magis libet, quanto minus licet. Qua suavitate frui non potest quasi pretio conditionis suæ, nisi cogatur tanquam emptum mancipium servire libidini. Sentit enim se servum dominantis cupiditatis, qui prohibetur, et se recte prohiberi cognoscit, et tamen facit.

8. *Quod enim operor, ait, ignoro.* Non ita hic dictum est, *ignoro*, quasi peccare se nesciat. Nam contrarium erit quod dixit, *Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem;* et il-

¹ Edili, sub lege a peccato. At Mss., sub peccato; vel, sub peccatum.

lud superius, *Sed peccatum non cognovi, nisi per gem.* Quomodo enim apparet, aut quomodo cognoscitur quod ignorat? Sed ita dictum est, quomodo dictum est Dominus impiis, *Non novi vos* (Matth. xxv, 12). Neque enim aliquid Deum latet, quando *vultus* illi *mini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum* (Psal. xxxiii, 17). Sed dicimur aliquando ignorare quod non approbamus. Ita ergo ait, *Quod enim operor, ignoro;* id est, non approbo. Quod consequenter ostendit, dicens, *Non enim quod volo, hoc ago, sed quod odi, illud facio.* Quod ergo ait, *odi*, hoc *ignoro*: quia et quibus dicturus est Dominus, *Non novi vos;* de his illi dicitur, *Odisti, Domine, omnes qui operantur iniquitatem* (Psal. v, 7).

9. *Si autem quod nolo, hoc facio; consentio legi, quoniam bona est.* Hoc enim non vult, quod et legem nam hoc vetat lex. Consentit ergo legi, non in quantum facit quod illa prohibet, sed in quantum non vult quod facit. Vincitur enim nondum per gratiam liberatus, quamvis jam per legem et noverit se male operari, et nolit. Quod vero sequitur, et dicit, *Nunciam jam non ego operor illud, sed id quod in me habitat peccatum;* non ideo dicit, quia non consentit ad faciendum peccatum, quamvis legi consentiat ad faciendum improbandum. Loquitur enim adhuc ex persona hominis sub lege constituti (a), nondum sub gratia, profecto trahitur ad male operandum concupiscens dominante atque fallente dulcedine peccati prohiberi quamvis ex parte notitiæ legis hoc improbet. Sed propterea dicit, *Non ego operor illud,* quia victus operatur. Cupiditas quippe id operatur, cui superanti resistitur. Ut autem non cedatur, sitque mens hominis adversus cupiditatem robustior, gratia facit, de qua post dicturus est.

10. *Scio enim, inquit, quia non habitat in me, sed est in carne mea, bonum.* Ex eo quod scit, consentit legi: ex eo autem quod facit, cedit peccato. Quod quaerit aliquis unde hoc scit, quod dicit habitare in carne sua non utique bonum, id est peccatum: unde nisi ex traduce mortalitatis et assiduitate voluptatis illud est ex pœna originalis peccati, hoc est ex pœna frequentati peccati. Cum illo in hanc vitam nascimur hoc vivendo addimus. Quæ duo, scilicet, tanquam natura et consuetudo, conjuncta, robustissimam faciunt et invictissimam cupiditatem, quod vocat peccatum, et dicit habitare in carne sua, id est, dominum quemdam et quasi regnum obtinere. Unde et illud in Psalmo, *Elegi abjici in domo Domini magis quam habitare in tabernaculis peccatorum* (Psal. lxxxiii, 11); quasi non habitet, quamvis ibi sit, qui abjectus ibi² est, ubicumque sit: unde insinuat habitationem cum quodam principatu intelligendam. Si autem per gratiam fiat in nobis quod alio loco dicit, *Ut non regnet peccatum in nostro mortali corpore ad obediendum desideriis ejus* (Rom. vi, 12), jam nec habitare proprie

¹ Mss. Sorbonicus et Corbeiensis, voluntatis.

² Er. omittit, tanquam.

³ Tres Vaticani codices carent | articulo, ibi. (a) I Retract. cap. 1.

dicitur.

11. *Velle enim, inquit, adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio*¹. His verbis videtur non recte intelligentibus velut auferre liberum arbitrium. Sed quomodo auferit, cum dicat, *Velle adjacet mihi*? Certe enim ipsum velle in potestate est, quoniam adjacet nobis: sed quod perficere bonum non est in potestate, ad meritum pertinet originalis peccati. Non enim est hæc prima natura hominis, sed delicti poena, per quam facta est ipsa mortalitas, quasi secunda natura, unde nos gratia liberat Conditoris subditos sibi per fidem. Sed istæ nunc voces sunt sub lege hominis constituti, nondum sub gratia. Non enim quod vult facit bonum, qui nondum est sub gratia; sed quod non vult malum, hoc agit, superante concupiscentia, non solum vinculo mortalitatis, sed mole consuetudinis² roborata. Si autem quod non vult, hoc facit; jam non ipse operatur illud, sed quod habitat in ea peccatum: sicut superius dictum est et expositum.

12. *Invenio ergo, inquit, legem mihi volenti facere bonum, quoniam mihi malum adjacet*: id est, invenio legem bonum mihi esse, cum volo facere quod lex habet (a), quoniam mihi malum adjacet, ad facile faciendum. Quia superius quod ait, *Velle adjacet mihi*, ad facilitatem dixit. Quid enim facilius homini sub lege constituto, quam velle bonum et facere malum? Nam et illud sine difficultate vult, quamvis non tam facile faciat, quam facile vult; et hoc quod odit facile habet, quamvis id nolit: sicut præcipitatus sine difficultate venit in profundum, quamvis id nolit atque odent. Hoc dixi propter verbum quod ait, *adjacet*. Perhibet igitur testimonium legi, quod bona sit, homo sub ea positus et nondum gratia liberatus; perhibet omnino eo ipso quod se reprehendit facere contra legem: et invenit eam bonum sibi esse³, volens facere quod illa jubet, et concupiscentia superante non valens; atque ita se prævaricationis reatu implicatum videt, ad hoc ut gratiam liberatoris imploret.

13. *Condelector enim, inquit, legi Dei secundum interiorem hominem*: ei utique legi, quæ dicit, *Non concupisces*. *Video autem, inquit, legem aliam in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me sub lege peccati, quæ est in membris meis*. Legem appellat in membris suis; onus ipsum mortalitatis, in quo ingemiscimus gravati (II Cor. v, 4). Corpus enim quod corrumpitur aggravat animam (Sap. ix, 15). Per quod fit etiam sæpe, ut invicte delectet quod non licet⁴. Quam sarcinam prementem et urgentem ideo legem appellat, quia jure supplicii divino iudicio tributa et imposita est ab eo qui præmonuit hominem, dicens: *Qua die manducaveritis, morte moriemini* (Gen.

ii, 17). Hæc lex repugnat legi mentis dicenti, *Non concupisces*: cui condelectatur homo secundum interiorem hominem; et antequam sit quisque sub gratia, ita repugnat, ut et captivet eum sub lege peccati, id est sub semetipso. Cum enim dicit, *quæ est in membris meis*; hanc ostendit eandem esse de qua superius ait, *Video aliam legem in membris meis*.

14. Hoc autem totum ideo dicitur, ut demonstretur homini captivo non esse præsumendum de viribus suis. Unde Judæos arguebat tanquam de operibus legis superbe gloriantes, cum traherentur concupiscentia ad quicquid illicitum est, cum lex de qua gloriabantur, dicat, *Non concupisces*. Humiliter ergo dicendum est homini victo, damnato, captivo, et nec saltem accepta lege victori, sed potius prævaricatori, humiliter exclamandum est, *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum*. Hoc enim restat in ista mortali vita libero arbitrio, non ut impleat homo justitiam, cum voluerit, sed ut se supplici pietate convertat ad eum cujus dono eam possit implere.

15. In hac ergo tota, quam tractavimus, apostolici contextione sermonis, quisquis putat sensisse Apostolum quod mala sit lex, quoniam dicit, *Lex subintravit, ut abundaret delictum* (Rom. v, 20); et, *Ministratio mortis in litteris figurata lapideis* (II Cor. iii, 7); et, *Virtus peccati lex* (I Cor. xv, 56), et, *Mortui estis legi per corpus Christi ut sitis alterius qui ex mortuis resurrexit*; et, *Passiones peccatorum, quæ per legem sunt, operabantur in membris nostris, ut fructum ferrent morti; nunc vero evacuati sumus a lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ* (Rom. vii, 4-6); et alia si quæ hujusmodi Apostolum dixisse invenimus, attendat ideo esse ista dicta, quia lex auget concupiscentiam ex prohibitione, et reum obligat ex prævaricatione, jubendo quod implere homines ex infirmitate non possunt, nisi se ad Dei gratiam pietate convertant. Et ideo sub illa esse dicuntur, quibus dominatur. Eis autem dominatur, quos punit: punit autem prævaricatores omnes. Porro qui acceperunt legem, prævaricant eam¹, nisi per gratiam consequantur posse quod jubet. Ita fit ut non dominetur eis qui jam sub gratia sunt, implentibus eam per charitatem², qui erant sub ejus timore damnati.

16. Nam si illa quæ dicta sunt, movent, ut putetur Apostolus legem reprehendere; quid agimus de eo quod dicit, *Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem*? Hoc enim dicens, legem utique laudat. Quod cum illi audiunt, respondent, hoc loco Apostolum de alia lege dicere; id est, de lege Christi, non de illa quæ data est Judæis. Quærimus ergo ab eis de qua lege dicat, *Lex autem subintravit ut abundaret delictum*? Respondent, de illa procul dubio, quam Judæi acceperunt. Vide ergo utram ipsa sit, de qua dicitur, *Occasione accepta, peccatum per manda-*

¹ Verbum, *invenio*, abest a Mss.

² Sic Er. et potiores Mss. At Lov., *malæ consuetudinis*.

³ Lov., *invenit eam bonam sibi esse*. At Am. Er. et Mss., *invenit eam bonum sibi esse*.

⁴ Lov., *invite delectet quod licet*. Locum partim ad alias editiones restituimus, partim ad Mss.

(a) Forte, *jubet*.

¹ Sic Er. et Mss. At Lov., *prævaricantur eam*.

² Ita in Mss. At in editis, *per gratiam*.

tum operatum est in me omnem concupiscentiam. Quid est enim aliud, operatum est in me omnem concupiscentiam; quam id quod ibi est, ut abundaret delictum? Vide quoque utrum consonet etiam illa sententia, ut fiat supra modum peccator aut peccatum per mandatum. Hoc est enim, ut fiat supra modum peccatum; quod est, ut abundaret delictum: Si igitur ostenderimus bonum esse mandatum, unde occasione accepta peccatum operatum est omnem concupiscentiam, ut fieret supra modum; simul ostendemus bonam esse legem, quæ subintravit ut abundaret delictum, id est, ut operaretur peccatum omnem concupiscentiam, et fieret supra modum. Audiant ergo eundem apostolum dicentem, *Quid ergo dicimus? Lex peccatum est? Absit.* Hoc, inquiunt, de lege Christi dictum est; hoc est, de lege gratiæ. Respondéant itaque de qua intelligant illud quod sequitur: *Sed ego peccatum non cognovi, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.* Ecce verborum ipsa contextio satis indicat de qua lege dixerit, *Lex peccatum est? Absit.* De illa scilicet, per cuius mandatum occasio fuit peccato, ut operaretur omnem concupiscentiam. De illa ergo quæ subintravit ut abundaret delictum, quam putant illi malam. Sed quid apertius, quam id quod paulo post ait, *Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum?* Hoc rursus dicunt non de illa lege quæ Jûdæis data est, sed de Evangelio dictum est. Manichæorum est enim tam ineffabiliter cæca ista perversitas. Non enim attendunt quod apertissimum et manifestissimum sequitur, *Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem, ut fiat supra modum peccator aut peccatum per mandatum: hoc est, per mandatum sanctum, et justum, et bonum; quod tamen subintravit ut abundaret peccatum, hoc est, ut fieret supra modum.*

17. Cur ergo ministratio mortis dicitur, si bona est lex? Quia peccatum ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem. Nec mireris, cum de ipsa prædicatione Evangelii dictum sit: *Christi bonus odor sumus Deo, in iis qui salvati sunt, et in iis qui pereunt; aliis quidem odor vitæ in vitam, aliis autem odor mortis in mortem* (II Cor. II, 15, 16). Ad Jûdæos enim dicta est lex ministratio mortis, ad quos et in lapide scripta est ad eorum duritiâ figurandam; non ad eos qui legem per charitatem implent. Plenitudo enim legis, charitas. Ipsa enim lex, quæ in litteris est figurata lapideis, dicit, *Non adulterabis, Non homicidium facies, Non furaberis, Non concupisces, etc.* Quam legem dicit Apostolus impleri per charitatem, ita loquens: *Qui enim diligit alterum¹, legem implevit. Nam, Non adulterabis, Non homicidium facies, Non furaberis, Non concupisces; et si quod est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, Diliges pro-*

ximum tuum tanquam te ipsum (Rom. xiii, 8-10): quia et hoc in eadem lege scriptum est. Cur virtus peccati lex, si lex bona est? Quia peccatum per bonum operatum est mortem, ut fiat supra modum, hoc est, majores vires ex prævaricatione concipiat. Cur mortui sumus legi per corpus Christi, si bona est lex? Quia mortui sumus legi damnanti¹, liberati ab eo affectu quem lex punit et damnat: Usitatius enim vocatur lex, quando minatur et terret et vindicat. Itaque idem præceptum timentibus lex est, amantibus gratia est. Inde est illud in Evangelio: *Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est* (Joan. I, 17). Eadem quippe lex quæ per Moysen data est, ut formidaretur, gratia et veritas per Jesum Christum facta est, ut impleretur. Sic ergo dictum est, *Mortui estis legi, ac si diceretur, Mortui estis supplicio legis, per corpus Christi, per quod sunt delicta donata, quæ legitimo supplicio constringebant.* Cur passionès peccatorum quæ per legem sunt, operantur in membris nostris, ut fructificent mortem, si lex bona est? Quia illas hic voluit intelligi peccatorum passionès, de quibus jam sæpe dictum est, augmentum concupiscentiæ de prohibitione, et reatum poenæ de prævaricatione: hoc est, quia per bonum operatum est mortem, ut fiat supra modum peccator aut peccatum per mandatum. Cur liberati sumus a lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ, si lex bona est? Quoniam lex littera est eis qui eam implent per spiritum charitatis, quo pertinet Testamentum Novum. Itaque mortui peccato liberantur a littera, qua detinentur rei qui non implent quod scriptum est. Lex enim quid aliud quam sola littera est eis qui eam legere noverunt, et implere non possunt? Non enim ignoratur ab eis quibus conscripta est: sed quoniam in tantum nota est, in quantum scripta legitur; non in quantum dilecta perficitur, nihil est aliud talibus nisi littera; quæ littera non est adiutrix legentium, sed testis peccantium. Ab ejus ergo damnatione² liberantur qui per spiritum innovantur, ut jam non sint obligati litteræ ad poenam: sed intellectui per justitiam copulati. Inde est et illud, *Littera occidit, spiritus autem vivificat* (II Cor. III, 6). Lex enim tantummodo lecta et non intellecta vel non impleta, utique occidit: tunc enim appellatur littera. Spiritus autem vivificat; quia plenitudo legis est charitas, quæ diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis (Rom. V, 5).

QUÆST. II. — Argumentum Epist. ad Rom. Gratia fidei præcedit bona opera. Gratia fidei minor in catechumenis, major in renatis. Scopus Apostoli in exempla Jacob et Esau. Bona opera ex gratia, non gratia ex operibus. Quomodo justa electio Jacob et reprobatio Esau. Electio Jacob an ex præscientia futuræ fidei. Electio ex gratia et proposito Dei. An fides inter dona gratiæ numeretur. Quomodo justa reprobatio Esau.

¹ Er. et plerique veteres codices, *dominanti*. Tum infra loco, *minatur*, quinque ex iisdem Mss. habent, *dominatur*.

² Er. ac tres Mss., *dominatione*.

¹ Editi, *proximum*. At Mss., *alterum*; juxta græc., *ton eteron*.

Fides donum Dei miserentis. Cur donum fidei subtractum ab Esau. An ex præscientia futuræ voluntatis improbatus Esau et approbatus Jacob. Bona voluntas in nobis fit operante Deo. Vocatio an sit effectrix bonæ voluntatis. Vocatio congrua. Cur Esau non congruenter vocatus. Obduratio Dei quæ sit. Solutio quæstionis de reprobatione Esau. Omnes homines una massa peccati. Quomodo Esau Deus odio habuit, qui nihil odit eorum quæ fecit. Peccatum quid. Vasa perditionis ad usum correctionis aliorum fiunt. Vocati non omnes, sed ex omnibus et Judæis et Gentibus. Intentio Apostoli in Epistola ad Romanos. Electio gratiæ quam occulta.

1. Sed jam, ut arbitror, tempus est ad aliam transire quæstionem, quam sic proposuisti, ut ab eo quod scriptum est, *Non solum autem*¹, *sed et Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patris nostri. Cum enim nondum nati essent, neque aliquid egissent bonum aut malum*; usque ad id quod scriptum est, *Nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, et sicut Gomorrha similes fuissetus* (Rom. ix, 10-29): tota ipsa contextio disseratur; et profecto est latetiosior. Sed certe, qualem te erga me novi, jubere mihi ut aperirem ista non posses², nisi a Domino deprecareris ut possem. Quod adjutorio fidentior factus, aggredior.

2. Et primo intentionem Apostoli, quæ per totam Epistolam viget, tenebo, quam consulam. Hæc est autem, ut de operum meritis nemo gloriatur, de quibus audebant Israelitæ gloriari, quod datæ sibi legi servissent, et ex hoc evangelicam gratiam tanquam debitam meritis suis percepissent, quia legi serviebant. Unde nolebant eandem gratiam dari Gentibus, tanquam indignis nisi Judaica sacramenta suscipere. Quæ orta quæstio in Apostolorum Actibus solvitur (Act. xv). Non enim intelligebant, quia eo ipso quo gratia est evangelica, operibus non debetur: *alioquin gratia jam non est gratia* (Rom. xi, 6). Et multis locis hoc sæpe testatur, fidei gratiam præponens operibus, non ut opera exstinguat, sed ut ostendat non esse opera præcedentia gratiam, sed consequentia: ut scilicet non se quisque arbitretur ideo percepisse gratiam, quia bene operatus est; sed bene operari non posse, nisi per fidem perceperit gratiam. Incipit autem homo percipere gratiam, ex quo incipit Deo credere, vel interna vel externa admonitione motus ad fidem. Sed interest quibus articulis temporum vel celebratione sacramentorum gratia plenior et evidentior infundatur. Non enim catechumeni non credunt, aut vero Cornelius non credebatur Deo, cum elemosynis et orationibus dignum se præberet cui angelus mitteretur (Act. x, 1-4): sed nullo modo ista operaretur, nisi ante credidisset; nullo modo autem credidisset,

¹ Editi cum Vulgata consentientes: *Non solum autem illa*. At Mss. convenientes cum græca lectione minime addunt, *illa*. Cujus quidem vocis loco in antiquis latinis Bibliis reperire est, *illi*: sed neutram vocem legisse videtur Augustinus, qui hic, n. 3, putat propositionem: *Non solum autem*, compleri subintellectis hisce verbis, Isaac promissus est.

² Sic Mss. Editi vero, *possem*.

nisi vel secretis per visa mentis aut spiritus, vel manifestioribus per sensus corporis admonitionibus vocaretur. Sed in quibusdam tanta est gratia fidei, quanta non sufficit ad obtinendum regnum cælorum; sicut in catechumenis, sicut in ipso Cornelio antequam Sacramentorum participatione incorporaretur Ecclesiæ. In quibusdam vero tanta est, ut jam corpori Christi et sancto Dei templo deputentur. *Templum enim Dei sanctum est*, inquit Apostolus, *quod estis vos* (I Cor. iii, 17). Et ipse Dominus, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum* (Joan. iii, 5). Fiunt ergo inchoationes quædam fidei, conceptionibus similes: non tamen solum concipi, sed etiam nasci opus est, ut ad vitam perveniatur æternam. Nihil tamen horum sine gratia misericordiæ Dei: quia et opera si qua sunt bona, consequuntur, ut dictum est, illam gratiam, non præcedunt.

3. Quam rem persuadere Apostolus volens, quia sicut alio loco dicit, *Gratia enim Dei salvi facti sumus; et*¹ *non ex nobis, sed Dei donum est: non ex operibus, ne forte quis extollatur* (Ephes. ii, 8, 9); de his qui nondum nati erant, documentum dedit. Nemo enim posset dicere quod operibus promeruerat Deum Jacob nondum natus, ut divinitus diceretur, *Et major serviet minori*. Ergo, *Non solum*, inquit, Isaac promissus est, cum dictum est, *Ad hoc tempus veniam, et erit Saræ filius*: qui utique nullis operibus promeruerat Deum, ut nasciturus promitteretur, ut in Isaac vocaretur semen Abraham; id est, illi pertinerent ad sortem sanctorum quæ in Christo est, qui se intelligerent filios promissionis, non superbientes de meritis suis, sed gratiæ vocationis² deputantes quod cohæredes essent Christi; cum enim promissum est ut essent, nihil utique meruerant qui nondum erant: *sed et Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patris nostri*. Vigilantissime ait, *ex uno concubitu* (geniini enim concepti erant): ne vel paternis meritis tribueretur, si quisquam forte diceret, Ideo talis natus est filius, quia pater ita erat affectus illo in tempore quo eum sevit in utero matris; aut ita erat mater affecta, cum eum concepit. Simul enim ambos uno tempore ille sevit, eodem tempore illa concepit. Ad hoc commendandum ait, *ex uno concubitu*; ut nec astrologis daret locum, vel eis potius quos genethliacos appellaverunt, qui de natalibus nascentium mores et eventa conjectant. Quid enim dicant, cur una conceptione sub uno utique temporis puncto, eadem dispositione cæli et siderum, ut diversa singulis annotari omnino non possent, tanta in illis geminis diversitas fuerit, prorsus non inveniunt: et facile animadvertunt, si volunt, responsa illa quæ miseris venditant, nullius artis expositione, sed fortuita suspicione proferri. Sed ut de re quæ agitur potius loquamur, ad frangendam atque dejiciendam superbiam hominum ingratorum gratiæ Dei, et audentium gloriari de meritis suis, ista commemorantur. *Cum enim nondum nati fuissent,*

¹ Ist hæc verba: *Gratia enim Dei salvi facti sumus, et*, desunt hic in Er. et plerisque Mss.

² Er. et quatuor Mss., *gratiæ vocationi*.

neque aliquid egissent bonum vel malum, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, Quia major serviet minori. Vocantis est ergo gratia; percipientis vero gratiam consequenter sunt opera bona, non quæ gratiam pariant, sed quæ gratia pariantur. Non enim ut ferveat calefacit ignis, sed quia fervet; nec ideo bene currit rota ut rotunda sit, sed quia rotunda est: sic nemo propterea bene operatur ut accipiat gratiam, sed quia accepit. Quomodo enim potest juste vivere, qui non fuerit justificatus? quomodo sancte vivere, qui non fuerit sanctificatus? vel omnino vivere¹, qui non fuerit vivificatus? Justificat autem gratia, ut justificatus possit vivere juste. Prima est igitur gratia, secunda opera bona²: sicut alio loco dicit, *Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum* (Rom. iv, 4). Sicut illa immortalitas post opera bona, si tamen vel ipsa ex debito præscitur: sicut idem ait, *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi; de cætero superest mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex* (II Tim. iv, 7, 8). Forte enim quia dixit, *reddet*, jam sit ex debito³. Cum vero *ascendens in altum captivavit captivitatem*, non reddidit, sed *dedit dona hominibus* (Ephes. iv, 8). Unde enim ipse Apostolus tanquam debitum reddi sibi præsumeret, nisi prius indebitam gratiam percepisset, qua justificatus bonum agonem certaret? Fuit enim blasphemus et persecutor et injuriosus; sed misericordiam consecutus est, ut ipse testatur (I Tim. i, 13): credens utique in eum qui justificat, non pium, sed impium (Rom. iv, 5), ut justificando pium faciat.

4. Non ex operibus, inquit, sed ex vocante dictum est ei, Quia major serviet minori. Ad hoc pertinet quod ait, *Cum enim nondum nati fuissent, neque aliquid egissent bonum aut malum*; ut posset dici, *Non ex operibus, sed ex vocante*. Unde occurrit animo quærere, cur dixerit, *Ut secundum electionem propositum Dei maneret*? Quomodo est enim justa, aut qualiscunque omnino electio, ubi nulla distantia est? Si enim nullo merito electus est Jacob nondum natus et nihil operatus, nec omnino eligi potuit nulla existente differentia qua eligeretur. Item si nullo merito improbatus est Esau, quia et ipse nondum natus et nihil operatus erat, cum diceretur, *Et major serviet minori*; quomodo ejus improbatio justa dici potest? Qua ergo discretionem, quo æquitalis examine quod sequitur intelligimus, *Jacob dilexi, Esau autem odio habui*? Quod quidem scriptum est in propheta qui longe posterior prophetavit, quam illi nati et mortui sunt: sed tamen illa sententia videtur commemorata, qua dictum est, *Et major serviet minori*; et antequam nati et aliquid operati essent. Unde igitur ista electio, vel qualis electio, si nondum natis nondumque aliquid

operatis nulla sunt momenta meritorum? An forte sunt aliqua naturarum? quis hoc intelligat; ex uno patre, ex una matre, ex uno concubitu, ex uno creatore? An quemadmodum ex eadem terra¹ idem creator produxit diversa animantium atque gignentium genera, ita ex eodem hominum conjugio atque complexu produxit in geminis diversam prolem, unam quam diligeret, alteram quam odisset? Nulla ergo electione², antequam esset quod eligeretur. Si enim bonus factus est Jacob, ut placeret; unde placuit antequam fieret, ut bonus fieret? Non itaque electus est ut fieret bonus, sed bonus factus eligi potuit.

5. An ideo *secundum electionem*, quia omnium Deus præsciens etiam futuram fidem vidit in Jacob nondum nato; ut quamvis non ex operibus suis justificari quisque mereatur, quandoquidem bene operari nisi justificatus non potest, tamen quia ex fide justificat gentes Deus (Galat. iii, 8), nec credit aliquis nisi libera voluntate, hanc ipsam fidei voluntatem futuram prævidens Deus, etiam nondum natum præscientia, quem justificaret, elegerit? Si igitur electio per præscientiam, præscivit autem Deus fidem Jacob; unde probas quia non etiam ex operibus elegit eum? Si propterea quia nondum nati erant, et nondum aliquid egerant bonum seu malum; ita etiam nondum crediderat aliquis eorum. Sed præscientia vidit crediturum³? Ita præscientia videre poterat operaturum: ut quomodo dicitur electus propter fidem futuram, quam præsciebat Deus, sic alius possit dicere, propter futura opera potius electum, quæ nihilominus præsciebat Deus. Quapropter unde ostendit Apostolus non ex operibus dictum esse, *Major serviet minori*? Si quoniam nondum nati erant⁴; non solum non ex operibus, sed nec ex fide dictum est, quia utrumque dærat nondum natis. Non igitur ex præscientia voluit intelligi factam electionem minoris, ut major ei serviret. Volens enim ostendere non ex operibus factam, propterea intulit, dicens, *Cum enim nondum nati fuissent, neque aliquid egissent bonum seu malum*. Alioquin poterat ei dici: Sed jam sciebat Deus quis quid esset acturus. Quamobrem unde illa electio facta sit quæritur: quia si non ex operibus, quæ non erant in nondum natis; nec ex fide, quia nec ipsa erat: unde igitur?

6. An dicendum est quod nulla electio fuerit, non existente aliqua diversitate in utero matris vel fidei, vel operum, vel quorumlibet omnino meritorum? Sed dictum est, *Ut secundum electionem propositum Dei maneret*. Et ideo quærimus, quia dictum est. Nisi forte sic est distinguenda sententia, non ut intelligamus tanquam ideo *non ex operibus, sed ex vocante dictum esse, Major serviet minori, ut secundum electionem propositum Dei maneret*: sed ita potius, ut ad hoc de

¹ Vaticani Mss.: *Nam quemadmodum ex una terra.*

² Sic Mss. At editi, *electio est.*

³ Editi: *Sed sicut præscientia vidit crediturum.* Mss. tres Vaticani: *Si præscientia etc.* Corbeiensis et Genovefæanus: *Sed præscientia vidit crediturum?* omisso, *sicut.*

⁴ Lov.: *Sed si quoniam nondum nati erant.* Am. et Er.: *Sed quoniam, etc.*; omisso, *si.* At Mss.: *Si quoniam omisso, sed.*

¹ Mss. Corbeiensis et Victorinus: *Quomodo nec sancte vivere, qui non fuerit sanctificatus; nec omnino vivere, etc.*

² Lov., *secunda operatio bona.* At Em. Er. et Mss., *secunda opera bona.*

³ In B., *jam sit ex debito.* Er. Lugd. Ven. Lov. secuti sumus. M.

nondum natis et nondum aliquid operatis exemplum datum accipiatur, ne aliqua electio hic possit intelligi. *Cum enim nondum nati fuissent, neque aliquid egissent sive bonum sive malum, ut secundum electionem propositum Dei maneret; id est, neque aliquid egissent bonum aut malum, ut propter ipsam actionem electio aliqua fieret ejus qui bene egerat: cum ergo nulla esset electio bene agentis, secundum quam maneret propositum Dei, non ex operibus, sed ex vocante, id est, ex eo qui vocando ad fidem gratia justificat impium, dictum est ei, Quia major serviet minori. Non ergo secundum electionem propositum Dei manet, sed ex proposito electio: id est, non quia invenit Deus opera bona in hominibus quæ eligat, ideo manet propositum justificationis ipsius; sed quia illud manet ut justificet credentes, ideo invenit opera quæ jam eligat ad regnum cælorum. Nam nisi esset electio, non essent electi, nec recte diceretur, Quis accusabit adversus electos Dei (Rom. viii, 33)? Non tamen electio præcedit justificationem, sed electionem justificationem. Nemo enim eligitur, nisi jam distans ab illo qui rejicitur. Unde quod dictum est, Quia elegit nos Deus ante mundi constitutionem (Ephes. i, 4); non video quomodo sit dictum, nisi præscientia. Hic autem quod ait, Non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, Quia major serviet minori; non electione meritum, quæ post justificationem gratiæ proveniunt, sed liberalitate donorum Dei voluit intelligi, ne quis de operibus extollatur. *Gratiæ enim Dei salvi facti sumus; et hoc non ex nobis, sed Dei donum est: non ex operibus, ne forte quis extollatur (Id. ii, 8, 9).**

7. Quæritur autem, utrum vel fides mereatur hominis justificationem; an vero nec fidei merita præcedant misericordiam Dei, sed et fides ipsa inter dona gratiæ numeretur. Quia et hoc loco cum dixisset, *Non ex operibus; non ait, sed ex fide dictum est ei, Quia major serviet minori: ait autem, sed ex vocante.* Nemo enim credit, qui non vocatur. Misericors autem Deus vocat, nullis hoc vel fidei meritis largiens; quia merita fidei sequuntur vocationem potius, quam præcedunt. *Quomodo enim credent, quem non audierunt? et quomodo audient sine prædicante (Rom. x, 14)?* Nisi ergo vocando præcedat misericordia Dei, nec credere quisquam potest, ut ex hoc incipiat justificari, et accipere facultatem bene operandi. Ergo ante omne meritum est gratia. Etenim *Christus pro impiis mortuus est (Id. v, 6).* Ex vocante igitur minor accepit, non ex ullis meritis operum suorum, ut major ei serviret: ut etiam quod scriptum, *Jacob dilexi, ex vocante sit Deo, non ex operante Jacob.*

8. Quid deinde Esau, quod servit minori, et quod scriptum est, *Esau autem odio habui, quibus malis suis hoc meruit, cum et ipse nondum natus fuisset, neque aliquid egisset boni aut mali, quando dictum est, Et major serviet minori? An forte quemadmodum illud de Jacob nullis meritis bonæ actionis dictum est, ita Esau nullis meritis malæ actionis odiosus? Si enim quia præsciebat Deus futura ejus opera mala, propterea eum prædestinavit ut serviret minori; propterea præ-*

destinavit et Jacob ut ei major serviret, quia futura ejus bona opera præsciebat, et falsum est jam quod ait, *Non ex operibus.* Si autem verum est quod non ex operibus, et inde hoc probat, quia de nondum natis nondumque aliquid operatis hoc dictum; unde nec ex fide, quæ in nondum natis similiter nondum erat: quo merito Esau odio habetur antequam nascatur? Quod enim fecit Deus ea quæ diligeret, nulla quæstio est. Si autem dicamus eum fecisse quæ odisset, absurdum est, occurrente alia Scriptura et dicente, *Neque enim odio habens aliquid constituisses, et nihil odisti horum quæ fecisti (Sap. xi, 25).* Quo enim merito sol factus est sol, aut quid offendit Luna ut tanta illo inferior, vel quid promeruit ut sideribus cæteris tanto clavior crearetur? Sed hæc omnia bona creata sunt quæque in genere suo. Non enim diceret Deus, Solem dilexi, Lunam autem odio habui; aut, Lunam dilexi, stellas autem odio habui: sicut dixit, *Jacob dilexi, Esau autem odio habui.* Sed illa omnia dilexit, quamvis excellentiæ diversis gradibus ordinata; quoniam vidit Deus quia bona sunt, cum dicto ejus sunt instituta (*Gen. i*): ut autem odisset Esau, nisi injustitiæ merito, injustum est. Quod si concedimus, incipit et Jacob justitiæ merito diligi. Quod si verum est, falsum est quod non ex operibus. An forte ex justitia fidei? Quid ergo te adjuxat, *Cum enim nondum nati fuissent?* quandoquidem in nondum nato nec justitiæ fidei poterat esse.

9. Vidit itaque Apostolus quid ex his verbis posset animo audientis vel legentis occurrere, statimque subjicit: *Quid ergo dicemus? nunquid iniquitas est apud Deum? Absit. Et quasi docens quomodo absit: Moysi enim dicit, inquit, Miserebor cui misertus ero, et misericordiam præstabo cui misericors fuero.* Quibus verbis solvit quæstionem, an potius arctius colligavit? Id ipsum est enim quod maxime movet, si miserebitur cui misertus erit, et misericordiam præstabit cui misericors fuerit, cur hæc misericordia defuit Esau, ut etiam ipse per illam esset bonus, quemadmodum per illam bonus factus est Jacob. An ideo dictum est, *Miserebor cui misertus ero, et misericordiam præstabo cui misericors fuero,* quia cui misertus erit Deus ut eum vocet¹, miserebitur ejus ut credat; et cui misericors fuerit ut credat, misericordiam præstabit, hoc est faciet eum misericordem, ut etiam bene operetur? Unde admonemur, nec ipsis operibus misericordiæ quemquam oportere gloriari et extolli, quod eis quasi suis Deum promeruerit; quandoquidem ut haberet ipsam misericordiam ille præstitit, qui misericordiam præstabit cui misericors fuerit. Quod si eam credendo se meruisse quis jactat, noverit eum sibi præstitisse ut crederet, qui miserebitur inspirando fidem, cujus misertus est ut adhuc infideli vocationem impertiret. Jam enim discernitur fidelis ab impio. *Quid enim habes, inquit, quod non accepisti? Si autem et accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis (I Cor. iv, 7)?*

10. Recte quidem hoc; sed cur hæc misericordia

¹ Editi, ut eum vocet misericors. Abest, misericors, a melioribus Mss.

subtracta est ab Esau, ut non sic vocaretur, ut et vocato inspiraretur fides¹; et credens misericors fieret ut bene operaretur? An forte quia noluit? Si ergo Jacob ideo credidit quia voluit, non ei Deus donavit fidem, sed eam sibi ipse volendo præstitit, et habuit aliquid quod non accepit. An quia nemo potest credere nisi velit, nemo velle nisi vocetur, nemo autem sibi potest præstare ut vocetur, vocando Deus præstat et fidem; quia sine vocatione non potest quisquam credere, quamvis nullus credat invitus? *Quomodo enim credent, quem non audierunt? aut quomodo audient sine prædicante?* Nemo itaque credit non vocatus; sed non omnis credit vocatus. *Multi enim sunt vocati, pauci vera electi* (Matth. xx, 16): utique illi qui vocantem non contempserunt, sed credendo secuti sunt; volentes autem sine dubio crediderunt. Quid est ergo quod sequitur, *Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei?* An quia nec velle possumus nisi vocati, et nihil valet velle nostrum, nisi ut perficiamus adjuvet Deus? Opus est ergo velle et currere. Non enim frustra diceretur, *Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. ii, 14); et, *Sic currite ut comprehendatis* (I-Cor. ix, 24). *Non tamen volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*, ut quod volumus adipiscamur, et quo volumus perveniamus. Noluit ergo Esau et non cucurrit: sed et si voluisset et cucurrisset, Dei adiutorio pervenisset, qui ei etiam velle et currere vocando præstaret, nisi vocatione contempta reprobus fieret. Aliter enim Deus præstat ut velimus, aliter præstat quod voluerimus. Ut velimus enim et suum esse voluit et nostrum; suum vocando, nostrum sequendo. Quod autem voluerimus solus præstat, id est, posse bene agere, et semper beate vivere. Verumtamen Esau nondum natus, nihil horum posset velle seu nolle. Cur ergo in utero positus improbatus est? Reditur enim ad illas difficultates, non solum sua obscuritate, sed etiam nostra tam multa repetitione molestiores.

11. Cur enim est improbatus Esau nondum natus, qui nec credere poterat vocanti, nec contemnere vocationem², nec boni vel mali aliquid operari? Si præscientia Dei futuræ malæ voluntatis ejus, cur non et Jacob præscientia Dei approbatus est futuræ bonæ voluntatis ejus? Quod si semel concesseris, potuisse quemquam vel approbari vel improbari ex eo quod nondum in illo erat, sed quia Deus futurum esse præsciebat; conficitur eum potuisse etiam ex operibus approbari, quæ in illo Deus futura esse præsciebat, quamvis nondum esset aliquid operatus; et omnino te nihil adjuvabit quod nondum nati erant, cum dictum esset, *Et major serviet minori*, ut hinc ostendas non ex operibus dictum, quia nondum quidquam erat operatus.

12. Illa etiam verba si diligenter attendas, *Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*; non hoc Apostolus propterea tantum dixisse videbitur, quod adiutorio Dei ad id quod volumus perveniamus;

sed etiam ex illa intentione qua et alio loco dicit, *Cum timore et tremore vestram ipsorum salutem operamini; Deus enim est qui operatur in vobis et velle et operari, pro bona voluntate*: (Philipp. ii, 12, 13). Ubi satis ostendit etiam ipsam bonam voluntatem in nobis operante Deo fieri. Nam si propterea solum dictum est, *Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*, quia voluntas hominis sola non sufficit ut iuste recteque vivamus, nisi adjuvemur misericordia Dei; potest et hoc modo dici; Igitur non miserentis est Dei, sed volentis est hominis, quia misericordia Dei sola non sufficit, nisi consensus nostræ voluntatis addatur. At illud manifestum est, frustra nos velle, nisi Deus misereatur: illud autem nescio quomodo dicatur, frustra Deum misereri, nisi nos velimus. Si enim Deus misereatur, etiam volumus: ad eandem quippe misericordiam pertinet ut velimus. *Deus enim est qui operatur in nobis et velle et operari, pro bona voluntate*. Nam si quæramus utrum Dei donum sit voluntas bona, mirum si negare quisquam audeat. At enim quia non præcedit voluntas bona vocationem, sed vocatio bonam voluntatem, propterea vocanti Deo recte tribuitur quod bene volumus, nobis vero tribui non potest quod vocamur. Non igitur ideo dictum putandum est, *Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*, quia nisi ejus adiutorio non possumus adipisci quod volumus, sed ideo potius, quia nisi ejus vocatione non volumus.

13. Sed si vocatio ista ita est effectrix bonæ voluntatis, ut omnis eam vocatus sequatur, quomodo verum erit, *Multi vocati, pauci electi*? Quod si verum est, et non consequenter vocationi vocatus obtemperat, atque ut non¹ obtemperet in ejus est positum voluntate, recte etiam dici potest, *Igitur non miserentis Dei, sed volentis atque currentis est hominis*; quia misericordia vocantis non sufficit, nisi vocati obedientia consequatur. An forte illi qui hoc modo vocati non consentiunt, possent alio modo vocati accommodare fidei voluntatem, ut et illud verum sit, *Multi vocati, pauci electi*; ut quamvis multi uno modo vocati sint, tamen quia non omnes uno modo affecti sunt, illi soli sequantur vocationem, qui ei capiendæ reperiuntur idonei; et illud non minus verum sit, *Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*, qui hoc modo vocavit, quomodo aptum erat eis qui secuti sunt vocationem? Ad alios autem vocatio quidem pervenit; sed quia talis fuit qua moveri non possent, nec eam capere² apti essent, vocati quidem dici poterunt sed non electi: et non jam similiter verum est, *Igitur non miserentis Dei, sed volentis atque currentis est hominis*: quoniam non potest effectus misericordiæ Dei esse in hominis potestate, ut frustra ille misereatur, si homo nolit; quia si vellet etiam ipsorum misereri, posset ita vocare, quomodo illis aptum esset, ut et moverentur et intelligerent et sequerentur. Verum est ergo, *Multi vocati, pauci electi*.

¹ Unus e Vaticanis Mss. hic addit, *ut crederet*.

² Sorbonicus MS., *vocantem*.

¹ Huc Mss. auctoritate revocavimus negantem particulam, quæ in ante editis exciderat.

² Sic Mss. At editi, *ut eam capere*.

Illi enim electi, qui congruenter vocati¹ : illi autem qui non congruebant neque contemperabantur vocationi, non electi, quia non secuti, quamvis vocati. Item verum est, *Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*; quia etiamsi multos vocet, eorum tamen miseretur, quos ita vocat, quomodo eis vocari aptum est, ut sequantur. Falsum est autem si quis dicit, *Igitur non miserentis Dei, sed volentis atque currentis est hominis* : quia nullius Deus frustra miseretur; cuius autem miseretur, sic eum vocat, quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respuat.

14. Hic dicet aliquis : Cur ergo Esau non sic est vocatus, ut vellet obedire? Videmus enim alios aliter iisdem rebus demonstratis vel significatis ad credendum moveri. Sicut exempli gratia, Simeon in Dominum nostrum Jesum Christum adhuc infantem parvulum credidit, Spiritu ei revelante cognoscens (*Luc. II, 25*). Nathanael ad unam sententiam, quam ab illo audivit, *Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub arbore ficu, vidi te*; respondit, *Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Israel* (*Joan. I, 48, 49*). Quod tanto post quia confessus est Petrus, meruit audire quod beatus sit, et quod ei darentur claves regni cœlorum (*Matth. XVI, 16-19*). Miraculo facto in Cana Galilææ, quod initium signorum Jesu Joannes evangelista commemorat, aqua in vinum conversa, crediderunt in eum discipuli ejus (*Joan. II, 11*). Multos loquendo incitavit² ad fidem : multi nec suscitatis mortuis crediderunt. De cruce atque morte ejus conterriti etiam discipuli titubarunt; et tamen latro tunc credidit, cum eum non præstantiorem videret in operibus, sed consortio crucis æqualem (*Luc. XXIII, 40-42*). Unus etiam de numero discipulorum post ejus resurrectionem, non tam viventibus membris, quam recentibus cicatricibus credidit (*Joan. XX, 27*) : multi ex eorum numero a quibus crucifixus est, qui videntes eum miracula facientem contempserant discipulis eum prædicantibus et in nomine ejus talia facientibus crediderunt (*Act. II-IV*). Cum ergo alius sic, alius autem sic moveatur ad fidem, eademque res sæpe alio modo dicta moveat, alio modo dicta non moveat; aliumque moveat, alium non moveat; quis audeat dicere defuisse Deo modum vocandi, quo etiam Esau ad eam fidem mentem applicaret, voluntatemque jungeret, in qua Jacob justificatus est? Quod si tanta quoque potest esse obstinatio voluntatis, ut contra omnes modos vocationis obdurescat mentis aversio³; quaeritur utrum de divina pœna sit ipsa duritia, cum Deus deserit non sic vocando, quomodo ad fidem moveri potest. Quis enim dicat modum⁴ quo ei persuaderetur ut crederet, etiam Omnipotenti defuisse?

15. Sed quid hæc quaerimus, cum ipse subjungat Apostolus, *Dicit enim Scriptura Pharaoni, Quia ad hoc te excitavi, ut ostendam in te potentiam meam, et ut*

annuntietur nomen meum in universa terra? Hoc autem subjecit Apostolus documentum, quo probaret quod supra dixerat, *Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*. Tanquam enim ei diceretur, *Unde hoc doces? Dicit enim Scriptura, inquit, Pharaoni, Quia ad hoc te excitavi, ut ostendam in te potentiam meam, et ut annuntietur nomen meum in universa terra*. Utique hinc ostendens quod *non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*. Concluditque ita, *Ergo cujus vult miseretur, et quem vult obdurat*; cum superioris non utrumque dictum sit. Neque enim quomodo dictum est, *Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*; sic etiam dictum est, *non nolentis¹ neque contemnentis, sed obdurantis est Dei*. Unde datur intelligi, quod infra utrumque posuit, *Ergo cujus vult miseretur, et quem vult obdurat*, ita sententiæ superiori posse congruere, ut obduratio Dei sit nolle misereri : ut non ab illo irrogetur aliquid quo sit homo deterior, sed tantum quo sit melior non rogetur. Quod si fit nulla distinctione meritorum, quis non erumpat in eam vocem, quam sibi ipse objecit Apostolus? *Dicis itaque mihi : Quid adhuc conqueritur? nam voluntati ejus quis resistit?* Conqueritur enim Deus sæpe de hominibus, sicut per innumerabiles apparet Scripturarum locos, quod nolint credere et recte vivere. Unde fideles et facientes voluntatem Dei conversari dicuntur sine querela (*Luc. I, 6*), quod de illis non queratur Scriptura. Sed, *Quid conqueritur, ait? nam voluntati ejus quis resistit, quando cujus vult miseretur, et quem vult obdurat?* Et tamen intueamur superiora, et inde nostram, quantum ipse Dominus adjuvat, sententiam dirigamus.

16. Ait enim paulo ante, *Quid ergo dicemus? numquid iniquitas est apud Deum? Absit*. Sit igitur hoc fixum atque immobile in mente sobria pietate atque stabili in fide², quod nulla est iniquitas apud Deum : atque ita tenacissime firmissimeque credatur, id ipsum quod *Deus cujus vult miseretur et quem vult obdurat*, hoc est, cuius vult miseretur et cuius non vult non miseretur, esse alicujus occultæ atque ab humano modulo investigabilis æquitatis, quæ in ipsis rebus humanis terrenisque contractibus animadvertenda est; in quibus nisi supernæ justitiæ quædam impressa vestigia teneremus, nunquam in ipsum cubile ac penetrabile sanctissimum atque castissimum spiritualium præceptorum nostræ infirmitatis suspiceret atque inhiaret intentio. Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur (*Matth. V, 6*). In ista igitur siccitate vitæ conditionisque mortalis, nisi aspergeretur desuper velut tenuissima quædam aura justitiæ, citius aresceremus, quam sitiremus. Quapropter cum dando et accipiendo inter se hominum societas connectatur, dentur autem et accipiantur vel debita vel non debita; quis non videat iniquitatis argui neminem posse, qui quod sibi debetur, exegerit? nec eum certe, qui quod ei debetur, donare voluerit? hoc autem non esse in eorum qui debitores sunt, sed

¹ Tres Vaticani codices, qui congruebant vocationi.

² Er. et plerique Mss., invitavit.

³ Corbeiensis Ms., eversio. Victorinus, adversio.

⁴ Editi : *Cum enim Deus deserit... quis etiam dicat modum, etc.* Corbeiensis codex : *Cum eum Deus deserit, etc.* Tum cum aliis Mss., *quis enim dicat modum.*

¹ Sic Er. et aliquot Mss. At Lov., non volentis.

² Editi, stabili fide; ommissa particula, in, quam ex Corbeiensi Ms. revocamus.

in ejus cui debetur arbitrio? Hæc imago, vel, ut supra dixi, vestigium negotiis hominum de fastigio summo¹ æquitatis impressum est. Sunt igitur omnes homines (quandoquidem, ut Apostolus ait, *In Adam omnes moriuntur* [I Cor. xv, 22], a quo in universum genus humanum origo ducitur offensionis Dei) una quædam massa peccati, supplicium debens divinæ summæque justitiæ, quod sive exigatur, sive doneatur, nulla est iniquitas. A quibus autem exigendum, et quibus donandum sit, superbe judicant debitores: quemadmodum conducti ad illam vineam injuste indignati sunt, cum tantumdem aliis donaretur, quantum illis redderetur (*Matth. xx, 11*). Itaque hujus impudentiam quæstionis ita retundit Apostolus: *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo?* Sic enim respondet Deo, cum ei displicet quod de peccatoribus conqueritur Deus, quasi quemquam Deus peccare cogat, si tantummodo² quibusdam peccantibus misericordiam justificationis suæ non largiatur, et ob hoc dicatur obdurare peccantes quosdam, quia non eorum miseretur, non quia impellit ut peccent. Eorum autem non miseretur, quibus misericordiam non esse præbendam, æquitate occultissima et ab humanis sensibus remotissima judicat. Inscrutabilia enim sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ipsius (*Rom. xi, 33*). Conqueritur autem juste de peccatoribus, tanquam de his quos peccare ipse non cogit. Simul etiam ut hi quorum miseretur, hanc quoque habeant vocationem; ut dum conqueritur Deus de peccatoribus, compungantur corde, atque ad ejus gratiam convertantur. Juste ergo conqueritur, et misericorditer.

17. Sed si hoc movet, quod voluntati ejus nullus resistit, quia cui vult subvenit, et quem vult deserit; cum et ille cui subvenit, et ille quem deserit, ex eadem massa sint peccatorum, et quamvis debeat uterque supplicium, ab uno tamen exigatur, alteri doneatur: si hoc ergo movet; *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo?* Arbitror enim sub eadem significatione positum, quod dictum est, *homo*; sub qua et illud dicitur, *Nonne homines estis, et secundum hominem ambulatis?* Ibi enim carnales et animales notantur hoc nomine, quibus dicitur, *Non potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus*; et illud, *Nondum enim poteratis: sed neque adhuc potestis, adhuc enim estis carnales* (I Cor. iii, 1-4), et illud, *Animalis autem homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei* (Id. ii, 14). His ergo dicitur, *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quare me sic fecisti? Aut non habet potestatem figulus luti, ex eadem conspersione facere aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam?* Eo ipso fortasse satis ostendit se homini carnali loqui; quoniam hoc limus ipse significat, unde primus homo formatus est: et quia omnes, ut jam commemoravi, secundum eundem

Apostolum *in Adam moriuntur*, unam dicit esse conspersionem omnium. Et quamvis aliud vas fiat in honorem, aliud in contumeliam; tamen et illud quod fit in honorem, necesse est ut carnale esse incipiat, atque inde in spiritualem consurgat ætatem¹. Quandoquidem jam in honorem facti erant, et in Christo jam nati erant: sed tamen quoniam parvulos adhuc alloquitur, etiam ipsos carnales appellat, dicens: *Non potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Quasi parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam; neque enim poteratis: sed nec adhuc quidem potestis; adhuc enim estis carnales*. Quamvis ergo carnales eos esse dicat; tamen jam in Christo natos, et in illo parvulos, et lacte potandos. Et quod adjungit, *Nec adhuc quidem potestis*, ostendit proficientes futurum esse ut possint; quia jam in eis spiritualiter renatis gratia fuerat inchoata². Ergo jam vasa erant in honorem facta, quibus adhuc tamen recte diceretur, *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo?* Et si talibus recte dicitur, multo rectius eis qui vel nondum ita regenerati sunt, vel etiam in contumeliam facti. Illud tantummodo inconcussa fide teneatur, quod non sit iniquitas apud Deum: qui sive donet, sive exigat debitum, nec ille a quo exigit, recte potest de iniquitate ejus conqueri, nec ille cui donat, debet de suis meritis gloriari. Et ille enim, nisi quod debetur, non reddit: et ille non habet, nisi quod accepit.

18. Sed enitendum est hoc loco, si Dominus adjuvet, videre quemadmodum et illud verum sit, quod scriptum est, *Nihil odisti eorum quæ fecisti* (*Sap. xi, 25*); et illud, *Jacob dilexi, Esau autem odio habui* (*Malach. i, 2, 3*). Si enim propterea Esau odio habuit, quia vas factum erat in contumeliam, et aliud vas in honorem, aliud in contumeliam idem figulus fecit, quomodo *nihil odisti eorum quæ fecisti?* Ecce enim odit Esau, quod vas ipse fecit in contumeliam. Qui nodus ita solvitur, si intelligamus omnium creaturarum esse artificem Deum. Omnis autem creatura Dei bona est (I Tim. iv, 4); et omnis homo in quantum homo est, creatura est, non in quantum peccator est. Est ergo creator Deus et corporis et animi humani. Neutrum horum malum, et neutrum odit Deus: nihil enim odit eorum quæ fecit. Est autem animus præstantior corpore; Deus vero et animo et corpore, utriusque effector et conditor, nec odit in homine nisi peccatum. Est autem peccatum hominis inordinatio atque perversitas; id est, a præstantiore Conditore aversio, et ad condita inferiora conversio. Non igitur odit Deus Esau hominem, sed odit Deus Esau peccatorem. Sicut dicitur de Domino, *In sua propria venit, et sui eum non receperunt* (*Joan. i, 11*): quibus item ipse dicit, *Vos propterea non auditis, quia non estis ex Deo* (Id. viii, 47). Quomodo sui, quomodo non ex Deo: nisi quia illud dictum est de hominibus, quos ipse Dominus fecerat; illud de peccatoribus, quos ipse Dominus arguebat? iidem tamen ipsi et homines et peccatores; sed homines Dei conditione, peccatores

¹ Tres Vaticanæ Mss., *summa*. Pauloque post iidem libri habent, *a quo universum genus humanum originem ducit offensionis Dei*.

² Mss., *sed tantummodo*. Atque unus ex his Gonovesæus proxime ante addit, *cum ipse neminem peccare cogat*. Alius autem ex Vaticanis infra, *pro largiatur et dicatur, habet largitur et dicitur*.

¹ Quatuor Mss., *gratiam*.

² Victorinus codex, *inchoatum*.

propria voluntate. Quod ergo Jacob dilexit, numquid peccator non erat? Sed dilexit in eo non culpam quam debebat, sed gratiam quam donabat. Nam et Christus pro impiis mortuus est (Rom. v, 6): non tamen ut impii permanerent¹, sed ut iustificati ab impietate converterentur², credentes in eum qui iustificat impium (Id. iv, 5); odit enim Deus impietatem. Itaque in aliis eam punit per damnationem, in aliis admittit per justificationem, quemadmodum ipse iudicat esse faciendum illis iudiciis inscrutabilibus. Et quod ex numero impiorum, quos non iustificat, facit vasa in contumeliam, non hoc in eis odit quod facit: quippe in quantum impii sunt, execrabiles sunt; in quantum autem vasa fiunt, ad aliquem usum fiunt, ut per eorum ordinatas penas vasa quæ fiunt in honorem proficiant. Non itaque odit Deus, nec in quantum homines sunt, nec in quantum vasa sunt; id est, nec quod in eis facit creando, nec quod in eis facit ordinando: nihil enim odit eorum quæ fecit. Sed tamen quod vasa eos facit perditionis, ad usum correctionis aliorum facit. Odit enim in eis impietatem³, quam ipse non fecit. Sicut enim iudex in homine odit furtum, sed non odit quod datur ad metallum; illud enim fur, hoc iudex facit: ita Deus quod ex conspersione impiorum facit vasa perditionis, non odit quod facit, id est, opus ordinationis suæ. In pena debita pereuntium⁴, in qua occasionem salutis illi quorum miseretur, inveniant. Sic Pharaoni dictum est, *Ad hoc te excitavi, ut ostendam in te potentiam meam, et ut annuntietur nomen meum in universa terra.* Hæc demonstratio potentiae Dei, et annuntiatio nominis ejus in universa terra prodest eis ut timeant, et vias suas corrigant, quibus vocatio talis congruit. Sic consequenter dicit: *Si autem volens Deus ostendere iram, et demonstrare potentiam suam, attulit in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem: subauditur, Tu quis es, qui respondeas Deo?* ut recurrente sententia ad verba superiora, iste sit sensus: Si volens Deus ostendere iram, attulit vasa iræ; tu quis es, qui respondeas Deo? Non autem solum volens ostendere iram, et demonstrare potentiam suam attulit in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem; sed etiam quod sequitur, *ut notas faceret divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ.* Quid enim prodest vasis perfectis in perditionem, quod ea patienter Deus sustinet, ut ordinate disperdat⁵, utaturque illis ad instrumentum salutis aliorum, quorum miseretur? Sed illis utique prodest, ad quorum salutem istis sic utitur; ut sicut scriptum est, justus mare lavet in sanguine peccatoris (Psal. lvi, 14), id est, mundetur ab operibus malis per timorem Dei, cum videt supplicia peccatorum. Quod ergo volens ostendere iram, attulit vasa iræ, valet ad utilem aliis præstan-

tandum timorem, et ut notas faceret divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam. Etenim obduratio illa impiorum utrumque demonstrat, et quid timendum sit, ut quisque pietate convertatur ad Deum; et quantæ agendæ sint gratiæ misericordiæ Dei, qui in aliorum pœna quid aliis donet ostendit. Si autem illa, quam de aliis exigit, non est justa pœna; nihil donat aliis, a quibus eam non exigit. Quia vero illa justa est, et nulla est iniquitas apud vindicantem Deum, quis sufficiat agere gratias ei qui hoc remittit, quod si vellet exigere, nemo se recte diceret non debere?

19. *Quos et vocavit nos, inquit, non solum ex Judæis, sed etiam ex Gentibus: id est, vasa misericordiæ quæ præparavit in gloriam.* Non enim omnes Judæos, sed ex Judæis: nec omnes omnino homines Gentium, sed ex Gentibus. Una est enim ex Adam massa peccatorum et impiorum, in qua et Judæi et Gentes remota gratia Dei ad unam pertinent conspersionem. Si enim figulus lutum ex eadem conspersione facit aliud vas in honorem, aliud vas in contumeliam; manifestum est autem quod et ex Judæis sunt alia vasa in honorem, alia in contumeliam, sicut ex Gentibus: sequitur ut ad unam conspersionem omnes pertinere intelligantur. Deinde incipit reddere attestaciones Prophetæ¹ singulis generibus converso ordine. Prius enim dixit *ex Judæis*², posterius *ex Gentibus*: prius autem reddit testimonium pro Gentibus, deinde pro Judæis. Etenim sicut Osee dicit, *Vocabo non plebem meam, plebem meam, et non dilectam, dilectam: et erit in loco ubi dictum est, Non populus meus vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi: De Gentibus intelligitur dictum, quia non habebant destinatum unum sacrificiorum locum, sicut Judæi in Jerusalem.* Missi sunt autem ad Gentes Apostoli, ut in loco suo quique crederent, et ubicumque credidissent, ibi sacrificium laudis offerrent quibus dedit potestatem filios Dei fieri (Joan. i, 12). *Isaias autem, inquit, clamat pro Israel.* Ne rursus omnes Israelitæ in perditionem isse credantur³, docet et inde facta alia vasa in honorem, alia in contumeliam. *Si fuerit, inquit, numerus filiorum Israel quasi arena maris, reliquæ salvæ fient.* Cætera ergo turba, vasa perfecta ad perditionem. *Verbum enim consummans et brevians, inquit, faciet Dominus super terram: id est, ut compendio fidei per gratiam salvos faciat credentes, non per innumerabiles observationes, quibus illa multitudo serviliter onerata premebatur.* Per gratiam quippe nobis verbum consummans et brevians fecit super terram, dicens: *Jugum meum lene est, et sarcina mea levis est* (Matth. xi, 30). Quod et paulo post hic dicitur: *Prope te⁴ est verbum in ore tuo, et in corde tuo, hoc est verbum fidei quod prædicamus; quia si confitearis in ore tuo quia Dominus est Jesus et crederis in corde tuo quia Deus illum suscitavit a mortuis*

¹ Editi, *ut impii mortui permanerent.* Abest, *mortui*, a Mss.

² Mss., *mutarentur.*

³ In Mss. habetur sic: *Sed tamen ut vasa eos faciat perditionis, ad usum correctionis aliorum, odit in eis impietatem, etc.*

⁴ Omnes fere Mss., *pereuntibus.*

⁵ Sic Mss. At editi, *ut ordinanter disperdat.*

¹ Mss., *prophetiæ.*

² Editi, *conversos ex Judæis.* Abest, *conversos*, a Mss. plerisque.

³ Lov., *in perditionem missi credantur.* At melius Am. Er. et nostri Mss., *in perditionem isse credantur.*

⁴ Particulam, *te*, hic addit vetustissimus Corbeiensis codex græco consentiens.

salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. (Rom. x, 8-10). Hoc est verbum consummans et brevians, quod fecit Deus super terram, qua consummatione atque breviatione¹ latro justificatus est, qui defixis in cruce omnibus membris, et habens libera hæc duo, corde credidit ad justitiam, ore confessus est ad salutem; statimque audire meruit, *Hodie mecum eris in paradiso* (Luc. xxiii, 43). Consequerentur enim bona opera ejus, si percepta gratia diu inter homines viveret. Sed tamen non ea præcesserant, ut eandem gratiam mereretur, ex latrocinio fixus in cruce, ex cruce in paradysum translatus. *Et sicut prædixit, inquit, Isaias, Nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodomam facti essemus, et sicut Gomorrha similes fuisset. Quod hic ait, reliquisset nobis semen; hoc ibi, reliquiae salvæ fient. Cæteri autem tanquam perditionis vasa debito supplicio perierunt. Et ut non omnes perissent sicut in Sodomam et Gomorrham, non meritum eorum fecit, sed gratia Dei relinquentis semen, unde alia messis toto orbe consurgeret. Hoc et paulo post: Sic ergo, inquit, et in hoc tempore reliquiae per electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Si autem gratia, jam non ex operibus; alioquin gratia jam non est gratia. Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus; electio autem consecuta est; cæteri vero excæcati sunt* (Rom. xi, 5-7). Consecuta sunt vasa misericordiæ, excæcata sunt vasa iræ: ex eadem tamen conspersione, sicut in plenitudine Gentium.

20. Est locus quidam Scripturæ ad rem de qua nunc agimus, maxime necessarius, eadem quæ tractata sunt, mira contestatione confirmans, in eo libro qui ab aliis Jesus Sirach, ab aliis Ecclesiasticus dicitur, in quo ita scriptum est: *Et omnes homines de solo, et ex terra Adam² creatus est. In multitudine disciplinæ Dominus separavit eos, et immutavit vias eorum. Et ex ipsis benedixit et exaltavit, et ex his sanctificavit et ad se applicavit, et ex ipsis maledixit et humiliavit: et convertit illos ad dissensionem illorum. Quasi lutum figuli in manu ipsius plasmare illud et disponere, omnes viæ ejus secundum dispositionem ejus; sic homo in manu illius qui se fecit, et reddet illi secundum judicium suum. Contrarium malo bonum est, et contra mortem vita est; sic et contra virum justum peccator. Et sic intueri in omnia opera Altissimi: duo, duo³; unum contra unum. Primo hic commendata est disciplina Dei: In multitudine, inquit, disciplinæ Dominus separavit eos: unde, nisi a beatitudine paradisi? Et immutavit vias eorum, ut jam tanquam mortales viverent. Tunc facta est una massa omnium, veniens de radice peccati⁴ et de pœna mortalitatis, quamvis Deo formante et creante quæ bona sunt. In omnibus est enim species et compago corporis in tanta membrorum concordia, ut inde*

¹ Er. et Mss., brevitate.

² In editis, ex terra unde Adam. Particula, unde, abest a Mss. et a textu græco apud LXX.

³ Editi, duo contra duo. Abest, contra, a veteribus libris.

⁴ Victorinus Mss., veniens de radice peccati.

Apostolus ad charitatem obtinendam similitudinem duceret (I Cor. xii, 12, etc.). In omnibus est etiam spiritus vitalis terrena membra vivificans, omnisque natura hominis dominatu animæ et famulatu corporis conditione mirabili temperata: sed concupiscentia carnalis de peccati pœna jam regnans, universum genus humanum tanquam totam et unam conspersionem originali reatu in omnia permanente confuderat. Et tamen sequitur, *Ex ipsis benedixit et exaltavit, et ex ipsis sanctificavit et ad se applicavit, et ex ipsis maledixit et humiliavit, et convertit illos in dissensionem ipsorum: tanquam Apostolo dicente, An non habet potestatem figulus lutum ex eadem conspersione facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam? Ideoque illud quod contextitur, nec ab ipsa similitudine vacat: Quasi lutum, inquit, figuli in manu ipsius plasmare illud et disponere, omnes viæ ejus secundum dispositionem ejus; sic homo in manu illius qui se fecit. Sed quia dicit Apostolus, Numquid iniquitas apud Deum? vide et hic quid adjungat: Reddet illi, inquit, secundum judicium suum. Sed cum damnatis justa tribuantur supplicia; tamen quia hoc ipsum in usum convertitur, quo illi proficiant quibus præbetur misericordia, attende reliqua: Contrarium, inquit, malo bonum est, et contra mortem vita; sic et contra virum justum peccator. Et sic intueri in omnia opera Altissimi: duo, duo; unum contra unum: utique ut ex deteriorum comparatione emineant proficiantque meliora. Quæ tamen quoniam per gratiam meliora sunt, tanquam diceret, Reliquiæ salvæ fient¹; sequitur et dicit ex persona reliquiarum, *Et ego novissimus vigilavi, et quasi qui racematur post vindemiatores. Et unde probat, quia non ex meritis suis, sed ex misericordia Dei? In benedictione, inquit, Domini et ipse speravi, et quasi qui vindemiat, replevi torcular* (Eccli. xxxiii, 10-17). Quamvis enim novissimus vigilaverit; tamen quia erunt, ut dictum est, novissimi primi (Matth. xx, 16), in benedictione Domini sperans ex reliquiis Israël racematus populus implevit torcular ex ubertate vindemiæ, quæ toto orbe terrarum provenit.*

21. Nulla igitur intencio tenetur Apostoli, et omnium justificatorum per quos nobis intellectus gratiæ demonstratus est, nisi ut qui gloriatur, in Domino gloriatur (II Cor. x, 17). Quis enim discutiet opera Domini, ex eadem conspersione unum damnantis, alterum justificantis? Liberum voluntatis arbitrium plurimum valet; imo vero est quidem, sed in venudatis sub peccato (Rom. vii, 14) quid valet? Caro, inquit, concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, ut non ea quæ vultis faciatis (Galat. v, 17). Præcipitur ut recte vivamus, hæc utique mercede proposita; ut in æternum beate vivere mereamur: sed quis potest recte vivere et bene operari, nisi justificatus ex fide? Præcipitur ut credamus, ut dono accepto Spiritus sancti per dilectionem bene operari possimus: sed quis potest credere, nisi aliqua vocatione, hoc est, aliqua rerum testificatione

¹ Mss., reliquiae salvæ fiant.

tangatur? Quis habet in potestate tali viso attingi mentem suam, quo ejus voluntas moveatur ad fidem? Quis autem animo amplectitur aliquid quod cum non delectat? aut quis habet in potestate ut vel occurrat quod eum delectare possit, vel delectet cum occurrerit? Cum ergo nos ea delectant quibus proficiamus ad Deum, inspiratur hoc et præbetur gratia Dei, non nutu nostro et industria aut operum meritis comparatur; quia ut sit nutus voluntatis, ut sit industria studii, ut sint opera charitate ferventia, ille tribuit, ille largitur. Petere jubemur ut accipiamus, et quærere ut inveniamus, et pulsare ut aperiatur nobis (*Matth. vii, 7*). Nonne aliquando ipsa oratio nostra sic tepida est, vel potius frigida et pene nulla¹, imo omnino interdum ita nulla, ut neque hoc in nobis cum dolore advertamus? quia si vel hoc dolemus, jam oramus. Quid ergo aliud ostenditur nobis, nisi quia et petere et quærere et pulsare ille concedit, qui ut hæc faciamus, jubet? *Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*: quandoquidem nec velle nec currere, nisi eo movente atque excitante, poterimus.

22. Quod si electio hic sit aliqua, ut sic intelligamus quod dictum est, *Reliquiæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt* (*Rom. xi, 5*); non ut justificatorum electio fiat ad vitam æternam, sed ut eligantur qui justificentur: certe ita occulta est hæc electio, ut in eadem conspersione nobis prorsus apparere non possit; aut si apparet quibusdam, ego in hac re infirmitatem meam fateor. Non enim habeo quod intuear in eligendis hominibus ad gratiam salutarem, si ad examen hujus electionis aliqua cogitatione permittor, nisi vel majus ingenium, vel minora peccata, vel utrumque: addamus etiam, si placet, honestas utilesque doctrinas. Quisquis ergo fuerit quam minimis peccatis irretitus atque maculatus, (nam nullis quis potest?) et acer ingenio, et liberalibus artibus expolitus, eligendus videtur ad gratiam. Sed cum hoc statuero, ita me ridebit ille qui infirma mundi elegit ut confundat fortia, et stulta mundi ut con-

¹ Lov., *plene nulla*. At Am., Er. et Mss., *pene nulla*.

fundat sapientes (*I Cor. i, 27*), ut eum intuens et pudore correctus, ego irrideam multos et præ quibusdam peccatoribus castiores, et præ quibusdam piscatoribus oratores. Nonne advertimus multos fideles nostros ambulantes viam Dei, ex nulla parte ingenio comparari, non dicam quorundam hæreticorum, sed etiam mimorum? Item non videmus quosdam homines utriusque sexus in conjugali castitate viventes sine querela, et tamen vel hæreticos vel paganos, vel etiam in vera fide et vera Ecclesia sic tepidos, ut eos miremur meretricum et histrionum subito conversorum, non solum patientia et temperantia, sed etiam fide, spe, charitate superari? Restat ergo ut voluntates eligantur. Sed voluntas ipsa, nisi aliquid occurrerit quod delectet atque invitet animum, moveri nullo modo potest: hoc autem ut occurrat, non est in hominis potestate. Quid volebat Saulus, nisi invadere, trahere, vincire, necare Christianos? Quam rabida voluntas, quam furiosa, quam cæca! qui tamen una desuper voce prostratus, occurrente utique tali viso, quo mens illa et voluntas refracta sævitia retorqueretur et corrigeretur ad fidem, repente ex Evangelii mirabili persecutore mirabilior prædicator effectus est (*Act. viii, 5, et ix, 1*). Et tamen quid dicemus? *Numquid iniquitas est apud Deum*, exigentem a quo placet, donantem cui placet? qui nequaquam exigit indebitum, nequaquam donat alienum. *Numquid iniquitas est apud Deum? Absit*. Quare tamen huic ita, et huic non ita? *O homo, tu quis es?* Debitum si non reddis, habes quod gratuleris: si reddis, non habes quod queraris. Credamus tantum, etsi capere non valemus, quoniam qui universam creaturam et spiritualem et corporalem fecit et condidit, omnia in numero et pondere et mensura disponit (*Sap. xi, 21*). Sed inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus (*Rom. xi, 33*). Dicamus Alleluia, et collaudemus canticum, et non dicamus, Quid hoc? vel, quid hoc? Omnia enim in tempore suo creata sunt (*Eccli. xxxix, 19, 26*).

LIBER SECUNDUS.

In cæteras quæstiones quinque vel sex a Simpliciano propositas ex libris Regum.

PRÆFATIO. Satis jam de Apostolo me ad proposita respondisse existimo: nunc ad ea quæ de libris Regum requisisti aliud volumen aggrediar; quæ, sicut multa et prope omnia veterum Librorum, figuratiora sunt, et mysterious velaminibus involuta. Quamvis autem ex eo quod transierimus ad Christum, auferatur velamen (*II Cor. iii, 16*): tamen videmus nunc in ænigmate, tunc autem facie ad faciem¹. Velamen quippe omni modo intercludit aspectum; ænigma vero, tan-

quam per speculum, sicut idem apostolus ait, *Videmus nunc per speculum et in ænigmate* (*I Cor. xiii, 12*), nec evidentissimam detegit speciem, nec prorsus obtegit veritatem. Aggrediar ergo¹ et ista, duce Domino, tuis potius sublevatus orationibus, quam jussionibus aggravatus. Præsertim quia ex epistola tua non² hoc

¹ In veteribus libris, *aggrediamur ergo*; et consequenter infra plurali numero, *sublevati, aggravati*.

² Locus veterum codicum ope redintegratus, qui in ante editis omissa hic negante particula, sic paulo post jacebat, *in quo revera obtemperarem, nisi mihi esset difficillimum*.

¹ Vetustissimus liber Corbeiensis, *faciem ad faciem*; juxta græcum.

te intellexi quærerere, quid hæc in prophetia significant: in quo revera obtemperare mihi esset difficillimum; quia et de tota eorundem contextione librorum ducenda esset intentio, et si esset promptior intellectus, magnitudo tamen operis impediret; quæ si subeunda est, prolixius otium tempusque flagitat: sed nunc ipsas rerum proprietates gestarum, quæ his verbis quorum a te facta commemoratio est, significantur, quomodo intelligerem nosse dignatus es et meis litteris aperiri.

QUÆSTIO PRIMA. — *Spiritu Dei diverso modo afficiuntur prophetae. Prophetia habitu perpetuo, et affectu transitorio. Spiritus Dei sine additamento intelligitur bonus. An eodem nomine intelligendus Spiritus sanctus Patri et Filio consubstantialis. Spiritus Dei in Saül bonus et malus quomodo. Saül persequens Davidem spiritu prophetico et bono correptus. Munera quædam Spiritus sancti haberi sine charitate. Sine charitate munera alia Spiritus sancti nihil prosunt. An prophetia habeatur sine charitate. Hæreticos et schismaticos habere alia dona Spiritus sancti præter charitatem. Spiritus malus cur dictus spiritus Domini.*

1. Et primum quidem quod de primo Regnorum libro jussisti ut exponerem, quomodo dictum sit, *Et insiluit spiritus Domini in Saül* cum alibi dicat, *Et spiritus Domini malus in Saül* (I Reg. xvi, 14). Ita enim scriptum est: *Et factum est cum converteret humerum suum, ut iret a Samuel, convertit Deus in Saül cor aliud, et venerunt omnia signa illa die: et venit inde in collem, et ecce chorus prophetarum in obviam illi, et insiluit in illum spiritus Dei, et prophetavit in medio eorum* (Id. x, 9, 10). Prædixerat enim hæc illi Samuel, cum cum jussus unxisset. Et hoc quidem non puto habere aliquid quæstionis. Spiritus enim ubi vult spirat (Joan. iii, 8): et spiritum prophetiæ nullarum animarum potest maculare contactus. Attingit enim ubique propter suam munditiam (Sap. vii, 24). Afficit autem non omnes eodem modo, sed alios per informationem spiritus eorundem hominum, ubi rerum demonstrantur imagines; alios per fructum mentis ad intelligentiam; alios utraque inspiratione; alios etiam nescientes. Sed per informationem spiritus duobus modis: aut per somnium, sicut non solum plerique sancti, sed et Pharao et Nabuchodonosor rex vidit quod nemo eorum intelligere valebat, sed tamen videre uterque potuerat (Gen. xli, et Dan. ii-iv): aut per demonstrationem in ecstasi, quod nonnulli Latini stuporem¹ interpretantur; mirum si proprie, sed vicinè tamen, cum sit mentis alienatio a sensibus corporis, ut spiritus hominis divino spiritu assumptus capiendis atque intuendis imaginibus vacet; sicut Danieli demonstratum est quod non intelligebat, et Petro illud vas submissum de cælo quatuor lineis² (Act. x, 11): nam et ipse quid illa demonstratio figuraret postea cognovit. Per fructum autem mentis ad intelligentiam uno modo, cum hæc ipsa quæ demonstrantur imaginibus quid significant et quo pertineant revelatur; quæ certior

prophetia est; nam magis ipsam vocat Apostolus prophetiam (I Cor. xiii, 2): sicut Joseph meruit intelligere, quod Pharao non nisi videre¹; et Daniel exponit regi, quod ille cernit et nescit. Cum vero ita mens afficitur, ut non rerum imagines conjecturali examinatione intelligat, sed res ipsas intueatur, sicut intelligitur sapientia et justitia omnisque incommutabilis et divina species, ad prophetiam de qua nunc agimus non pertinet. Utroque autem munere prophetiæ donantur hi qui et rerum imagines in spiritu vident, et quid valeant simul intelligunt, aut certe manifestis locutionibus in ipsa demonstratione informantur, sicut in Apocalypsi quædam exponuntur. Nescientes autem afficit prophetiæ spiritus, sicut Caiphas cum esset pontifex prophetavit de Domino quod expediret unum mori pro tota gente (Joan. xi, 49, 50), cum aliud in verbis quæ dicebat attenderet; quæ non se a seipso dicere nesciebat. Abundant in sanctis Libris exempla; et res prudentiæ tuæ notissimas loquor. Non enim ista dicis ex me, sed in eis me percontando probas, et cognoscere cupiens proficientem, et corrigere paratus errantem. Hoc autem verbo, quod positum est, *Et insiluit in eum spiritus*; tanquam ex abdito divinitatis secreto repentinus significatur afflatus. Horum igitur modorum quonam potius affectum esse intelligamus Saül, satis apparet ex eo quod ibi scriptum est, *Convertit Deus in Saül cor aliud*. Sic enim aliam cordis affectionem significat, quam² convertendo fecit Deus ut imaginum significantium et præfigurantium capax fieret, ad propheticam divinationem.

2. Tantum autem distat inter prophetiam prophetarum, sicut Isaias, sicut Jeremias, et cæteri hujusmodi fuerunt, atque istam transitoriam quæ in Saül apparuit, quantum distat inter loquelam humanam, cum loquuntur homines, et cum eadem loquela propter necessarium prodigiam asina locuta est, in qua sedebat Balaam propheta (Num. xxii, 28). Accepit enim hoc ad tempus illud jumentum, ut Deus quod statuerat demonstraret, non ut habitu perpetuo inter homines bestia loqueretur. Aut si hoc exemplum majore differentia remotum est; multo minus mirandum est homini reprobo datam fuisse ad momentum temporis affectu transitorio prophetiam, quando ille dederat, qui et asinam cum voluit loqui fecit. Magis enim distat pecus ab homine, quam homo reprobus ab electis, sed tamen hominibus. Non enim si quisquam dixerit aliquid quod ad sapientiam pertinet, continuo sapiens existimandus est. Sic nec quisquam, si aliquando prophetaverit, jam inter prophetas numerabitur: cum et Dominus in Evangelio dicat quosdam cum gaudio verbum excipere, et radicis altitudinem non habere, sed esse temporales (Matth. xiii, 20, 21). Ideoque sicut consequens indicat lectio, factum est in parabolam, *Si et Saül inter prophetas*³ (I Reg. x, 12)? Hoc igitur mirari desinamus, cum in hominibus apparet divinitus aliquid, quorum vel meritum

¹ Octo Mss., *pavorem*.

² Sic præcipui Mss. At editi, *linteis*.

(a) Forte, *ductum*, vel, *provectum*.

¹ Lov., quod Pharao non potuit nisi videre. At editi alii et Mss. non habent, *potuit*; quia subauditur, meruit.

² Editi, *quia*. Cujus loco Mss., *quam*.

³ Ita Mss. At editi, *sic et Saül inter prophetas*?

vel habitum excedit, cum forte vult Deus cujusdam significationis gratia tale aliquid demonstrari.

3. Si autem hoc movet, quod postea Saül malo spiritu invadente præfocabatur, qui prius prophetiæ spiritum acceperat; neque hoc mirandum est. Illud enim factum est ex dispensatione aliquid significandi, hoc ex merito vindicandi. Nec movere nos debent hæc alternantia in animo humano, hoc est in creatura mutabili; præsertim eo tempore quo caro corruptibilis mortalisque portatur. An non videamus in ipso Petro, quantum indicat Evangelium, exstitisse tantam confessionem, ut audire meruerit, *Beatus es Simon Bar Jona, quia non revelavit tibi caro et sanguis, sed Pater meus qui in cælis est*; et paulo post tam carnaliter eum de Domini passione sensisse, ut statim audierit, *Vade post me, Satana, scandalum mihi es; non enim sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominum* (Matth. xvi, 17, 23)? Et fortasse¹ aliquanto interius intelligentibus tantum valet ad visa illa mentis hæc differentia, qua Petrus primo intellexit Deo Patre revelante, quod Filius Dei esset Christus, et postea ne moretur extimuit; quantum valet ad distinguenda visa, quæ in spiritu hominis alienata mente imaginariæ fiunt, revelatio prophetiæ qua primo afflatus est Saül, et commixtio spiritus mali quo postea premebatur.

4. Jamvero illud, quod etiam malus appellatus est spiritus Domini, sic intelligitur, quomodo dictum est, *Domini est terra* (Psal. xxiii, 1): tanquam creatura et in ejus posita potestate. Aut si propterea non congruit hoc locutionis exemplum, quia terra non est mala; omnis enim creatura Dei bona est (1 Tim. iv, 4): illud congruat, quod ipse Saül jam reprobus et scelestus atque ingratus sancto David, persecutor etiam ejus, cum sævissimæ invidiæ facibus agigaretur, tamen adhuc Christus Domini dicebatur; sicut eum appellavit ipse David, cum vindicavit extinctum (II Reg. i, 14, 15). Sed magis arbitror malignum spiritum a quo vexabatur Saül, ideo dictum spiritum Domini, quod occulto Domini judicio Saülem vexabat. Utitur enim Deus ministris etiam spiritibus malis² ad vindictam malorum, vel ad bonorum probationem; alio modo ad illam rem, alio ad istam. Quamvis enim inde sit quisque malignus spiritus³, quia mala voluntate nocere appetit; tamen nocendi potestatem non accipit, nisi ab illo sub quo sunt omnia certis et justis meritorum gradibus ordinata. Quia sicut non est maia voluntas a Deo, sic non est potestas nisi a Deo (Rom. xiii, 1). Quamvis enim sit in cujusque potestate quid velit, non est tamen in cujusque potestate quid possit vel facere cuiquam vel a quoquam pati. Nam et ipse Filius unicus Dei passurus ad tempus humiliter homini superbe loquenti et dicenti quod potestatem haberet occidendi eum vel dimittendi: *Non haberes, inquit, in me potestatem, nisi data tibi esset desuper* (Joan. xix, 11). Diabolus etiam volens nocere justo viro Job, no-

cendi quidem voluntas diabolo erat¹, sed tamen a Domino Deo potestatem petebat, dicens, *Mitte manum tuam, et tange carnem ejus* (Job ii, 5): quamvis hoc esset, si permitteretur, ipse facturus. Ipsam enim permissionem petebat hoc modo, et manum Domini appellabat permissam a Domino manum suam; id est, ipsam potestatem quam volebat accipere. Cui congruit illud in Evangelio, quod Dominus discipulis ait, *Hac nocte postulavit satanas vexare vos sicut triticum* (Luc. xxii, 51). Dicitur est ergo spiritus Dei malus, hoc est minister Dei ad faciendum in Saül² quod cum pati iudex omnipotentissimus iudicabat. Quoniam spiritus ille voluntate qua malus erat, non erat Dei: creatura vero qua conditus erat, et potestate quam non sua, sed Domini omnium æquitate acceperat, Dei erat. Verba etiam ipsa Scripturarum ita se habent: *Et perrexit, inquit, Samuel, et abiit in Ramatha; et spiritus Domini recessit a Saül, et comprehendit eum spiritus malignus a Domino*³, *et suffocabat eum. Et dixerunt pueri Saül ad eum: Ecce Spiritus Domini malignus suffocat te* (I Reg. xvi, 15-15). Hoc igitur a pueris ejus quomodo sit dictum, spiritus Domini malignus, superiora verba indicant narrantis Scripturæ et dicentis, *Spiritus malignus a Domino*. Secundum enim hoc Domini⁴, quod a Domino. Quia per se ipsum velle nocere habebat, id est, comprehendere Saül; posse autem non habebat, nisi summa justitia sineretur. Si enim juste vindicat Deus, quemadmodum ipse dicit Apostolus, cum tradit homines in concupiscentias cordis eorum (Rom. i, 24); non mirum si nihilominus juste vindicans tradit eos etiam in concupiscentias aliorum nocere volentium, sua semper incommutabili æquitate servata.

5. Animadvertendum sane est, cum additamento dici, *spiritus Dei malus*. Cum autem tantummodo dicitur, *spiritus Dei*, etiamsi non addatur bonus, ex hoc intelligitur bonus. Unde apparet bonum spiritum secundum substantiam, malum autem secundum ministerium dici spiritum Dei. Quanquam quæri adhuc possit utrum cum spiritus Dei dicitur, et ex hoc ipso jam, etsi nihil addatur, intelligitur bonus, ille intelligatur qui est in Trinitate consubstantialis Patri et Filio Spiritus sanctus, de quo dicitur, *Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas* (II Cor. iii, 17); et iterum, *Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum; et illud, Sic et quæ Dei sunt, nemo scit nisi Spiritus Dei* (I Cor. ii, 10, 11). Et multis locis hoc modo dicitur Spiritus Dei, et intelligitur Spiritus sanctus, etiamsi non addatur: quoniam ea quæ circumstant, satis indicant de quo dicatur; ita ut aliquando nec Dei addatur, et intelligatur tamen ille Spiritus Dei principaliter sanctus. Nam quem alium commemorat, ubi dicit, *Ipse Spiritus testimonium dat spiritui nostro, quia sumus filii Dei; et, Ipse Spiritus adjuvat*

¹ Er. ac tres Mss., voluntate diabolus erat.

² Editi, ad faciendum malum in Saül. Abest, malum, a Mss.

³ Vaticanus libri, spiritus malus a Domino.

⁴ Editi, secundum enim hoc, inquit, a Domino, emendatur ex Mss.

¹ In antiquissimo Corbeiensi Ms., et fors.

² Aliquot Mss., immundis.

³ Lov., Spiritus Domini. Abest, Domini, ab Er. et a Mss.

*infirmi-
tatem nostram (Rom. viii, 16, 26); et, Hæc
omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens
singula unicuique¹ prout vult; et, Divisiones donatio-
num sunt, idem autem Spiritus. (I Cor. xii, 11, 4)? In
his enim omnibus sentiis, nec Dei, nec sanctus est
additum, et tamen ipse intelligitur. Sed nescio utrum
manifesto aliquo exemplo probari possit, alicubi spi-
ritum Dei dictum sine additamento, ubi Spiritus ille
sanctus non significetur, sed aliquis quamvis bonus,
creatus tamen et conditus. Quæ proferuntur enim
dubia sunt, et indigent clariore documento; sicut illud
quod scriptum est, Spiritus Dei superferebatur super
aquam² (Gen. i, 2). Nam et ibi Spiritum sanctum acci-
pere quid impediatur, non invenio. Cum enim aquarum
nomine illa materies insinuetur informis³, quæ de
nihilò facta est, unde omnia fierent; quid prohibet
intelligere Spiritum sanctum Conditoris, quod super-
ferebatur huic materię, non locorum gradibus inter-
vallisque spatiorum, quod nequaquam de ulla re in-
corporea recte dicitur, sed excellentia et eminentia
dominantis super omnia voluntatis, ut omnia cõde-
rentur? Præsertim cum ea locutio, sicut illarum Scri-
pturarum mos est, etiam propheticum quiddam sonet,
mysteriumque futuri Baptismatis ex aqua et Spiritu
sancto nascituri populi præfiguret⁴. Non ergo cogit
quod dictum est, Et Spiritus Dei superferebatur
super aquam, illum intelligere spiritum, sicut non-
nulli volunt, quo mundi moles universa ista corporea
velut animatur, ad ministerium quorumque gignen-
tium, et in sua specie continendarum corporalium
creaturarum. Creatura est enim quicquid est tale.
Illud etiam quod scriptum est, Quoniam Spiritus Do-
mini replevit orbem terrarum (Sap. i, 7), non desunt
qui eundem spiritum velint accipi, invisibilem sci-
licet creaturam cuncta visibilia universali quadam
conspiratione vegetantem atque continentem. Sed
neque hic video quid impediatur intelligere Spiritum
sanctum, cum ipse Deus dicat apud prophetam, Cœ-
lum et terram ego impleo (Jerem. xxiii, 24). Non
enim sine suo Spiritu sancto implet Deus cœlum et
terram. Quid ergo mirum si de Spiritu sancto ejus
dictum est, Replevit orbem terrarum? Aliter enim
replet sanctificando, sicut de Stephano dicitur, Re-
pletus est Spiritu sancto (Act. vi, 5, et vii, 55); et
de cæteris talibus: aliter ergo replet sanctificante
gratia⁵, sicut quosdam sanctos; aliter attestante
atque ordinante præsentia⁶, sicut omnia. Quamobrem
nescio utrum certo aliquo documento Scripturarum
possit ostendi, cum sine ullo additamento dicitur*

spiritus Dei vel spiritus Domini, aliquid aliud signifi-
cari quam Spiritum sanctum. Sed etsi est forte quod
in præsentia non occurrat, illud certe arbitror non
temere dici, quoties in sanctis eloquiis commemoratur
spiritus Dei, neque additur aliquid, sive ille Patri
et Filio consubstantialis Spiritus sanctus, sive aliqua
creatura invisibilis intelligatur, malum tamen non
posse intelligi, nisi addatur etiam malus. Malo enim
quia bene utitur Deus ad ministerium iudicii sui, ap-
pellatur etiam ipse spiritus Dei, ad vindictam malo-
rum et disciplinam vel probationem bonorum.

6. Nec illud movere jam nos debet, quod postea
scriptum est, eundem Saulem spiritu Dei super se
facto prophetasse, quomodo post bonum spiritum spi-
ritus malus, et rursus post malum bonus. Hoc enim
fit, non mutabilitate Spiritus sancti, qui est incommu-
tabilis cum Patre et Filio, sed mutabilitate animi hu-
mani, Deo cuncta distribuyente, sive malis pro merito
damnationis vel emendationis, sive bonis pro largitate
gratiæ suæ. Quanquam videri possit etiam idem fuisse
Dei spiritus semper in Saül; malus autem illi, quod
ejus sanctitatis¹ capax non esset. Sed non recte hoc
videtur. Tutior est enim ille sensus et verior, ut pro mu-
tabilitate affectionis humanæ Spiritus Dei bonus bene
afficiat, vel ad prophetiam, vel ad opus quodlibet aliud
in munere divino; afficiat autem malus male, qui pro-
pter ministerium divinæ æquitatis omnia distribuentis
et omnibus recte utentis dicitur et ipse spiritus Dei:
præsertim quia dictum est, Recessit ab eo Spiritus Dei,
et comprehendit eum spiritus malignus a Domino. Nullo
enim pacto potest idem videri recessisse et apprehen-
disse. Porro autem in nonnullis exemplaribus, et eis
maxime quæ de lingua hebræa ad verbum videntur
expressa, invenitur Spiritus Dei sine additamento po-
situs; et intelligitur malus ex eo quod arripiebat Saül,
et reficiebat eum David tangendo citharam. Manife-
stum est tamen, ideo non additum malus, quia paulo
superius jam dictum erat, et de vicinitate Scripturæ
subaudiri et intelligi poterat. Ita enim in hujusmodi
exemplaribus legitur: Igitur quodcumque spiritus
Domini arripiebat Saül, tollebat David citharam et
percutiebat manu sua, et refocillabatur Saül, et
levius habebat: recedebat enim ab eo spiritus malus.
Sive ergo quod hic non est dictum, spiritus Dei;
sed tantummodo, spiritus malus: quod ibi minus
dictum erat, tanquam redditum apparet, sive quia
superius ita positum erat, Et dixerunt servi Saül
ad eum: Ecce spiritus Dei malus exagitat te; ju-
beat dominus noster, et servi tui qui coram te sunt quæ-
rent hominem scientem psallere cithara, ut quando ar-
riperit te spiritus Dei malus, psallat manu sua, et le-
vius feras (I Reg. xvi, 23, 15, 16); non opus erat, cum
rursus diceretur, quodcumque spiritus Dei arripie-
bat Saül, addere malum, quia notum erat de quo tunc
diceretur.

7. Verumtamen illa quæstio major est, et non
transitoria animi intentione rimanda, quod cum Saül
persequeretur David innocentem, plenus invidia et

¹ veteres libri, sancte: forte pro, sancti.

¹ Editi cum Vulgata, singulis. At vetustissimus Ms. Corbe-
iensis, unicuique; quod plenius respondet græco idia ecasto.
pro quo Augustinus interdum, propria unicuique. Sic infra,
n. 7.

² Sic Mss. juxta græcum LXX. At editi, ferebatur super
aquas.

³ Corbeiensis et Vaticanus Mss., insinuaretur infor-
mis.

⁴ Sic Mss. Editi vero, quoddam sonet mysterium, quo fu-
turi Baptismatis ex aqua et Spiritu sancto nascituri populi
præfigurantur.

⁵ Sic Mss. At editi, aliter autem replet sanctificante
gratia.

⁶ Sex Mss., præscientia.

livore vesanus, factus est super eum Spiritus Dei, et ambulabat ingrediens, et prophetabat. Non enim potest hic nisi spiritus bonus intelligi, per quem sancti Prophetæ futurarum rerum imagines et visa cernebant; non ex eo tantum quia dictum est, *Et prophetabat*: nam in exemplaribus quæ sunt ex hebræo, hoc quoque invenitur de spiritu malo dictum ita, *Post diem autem alterum invasit spiritus Dei malus Saül, et prophetabat in medio domus suæ* (I Reg. xviii, 10). Et in aliis divinarum Scripturarum locis sæpe invenitur quod prophetia non tantum bona, sed et mala dicatur; et prophetæ dicti sunt Baalim (III Reg. xviii, 19, 22, 25, 40); et exprobratum est quibusdam quia prophetabant in Baal (*Jerem. ii, 8*). Non ergo necesse est intelligi propterea bonum spiritum, qui factus est super Saül postea, quia dictum est, *et ambulabat ingrediens, et prophetabat*: sed quia sine additamento positum est, *Et factus etiam est super eum Spiritus Dei*. Non enim sicut in illo loco dictum erat supra, *Spiritus Dei malus*; ut ex hoc posset etiam in consequentibus subaudiri: quin imo superiora magis magisque attestantur illum spiritum Dei bonum fuisse et vere propheticum. David enim erat cum Samuele, et misit Saül nuntios qui apprehenderent Dávid. Quando autem Samuel erat inter prophetas et cœtum prophetarum, qui illo tempore prophetabant, nuntii qui missi sunt, accepto eodem spiritu prophetaverunt, missisque aliis hoc contigit, et tertiis nihilominus: postea cum et ipse Saül venisset, *factus est etiam super eum Spiritus Dei, et ambulabat ingrediens, et prophetabat*. Cum enim dicitur, *Factus est etiam super ipsos Spiritus Dei, et prophetabant et ipsi*; idem utique erat spiritus, qui erat in prophetis, inter quos et Samuel inventus est (I Reg. xix, 20-23): ex hoc itaque necesse est intelligi illum spiritum bonum. Atque ideo quæstio diligenter discutienda est, quomodo et illi cum missi essent ad tenendum hominem et ad necem adducendum, tali spiritu affici meruerunt, et Saül ipse qui miserat, veniens et ipse, et sanguinem innocentem quærens effundere, accipere meruit illum spiritum, et prophetare.

8. Hic nimirum occurrit illud, quod apostolus Paulus apertissime exponit, supereminentem viam demonstrans: *Si linguis hominum loquar, inquit, et Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æramentum sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam¹, et sciero omnia sacramenta et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si distribuero omnem substantiam meam; et si tradero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Quo in loco manifestum est eum munera illa commemorasse, quæ Spiritus sancti divisionibus dantur, sicut superius dicit: *Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem; alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ; alii sermo scientiæ secundum eundem Spiritum; alteri au-**

¹ Lov., et si habuero prophetiam omnem. Abest, omnem, ab editis aliis et Mss.

tem fides in eodem Spiritu; alii donatio curationum in uno Spiritu; alii operationes virtutum, alii prophetia, alii dijudicatio spirituum, alteri genera linguarum. Omnia autem hæc operatur unus atque idem Spiritus, dividens propria unicuique prout vult. Satis ergo apparet inter dona Spiritus sancti esse prophetiam, quam tamen si quis habeat, et charitatem non habeat, nihil est. Ex quo intelligitur fieri posse ut quidam etiam indigni vita æterna regnoque cœlorum, aspergantur tamen quibusdam Spiritus sancti muneribus non habentes charitatem, sine qua illa munera non nihil sunt, sed nihil eis prosunt. Prophetia quippe sine charitate, sicut jam demonstratum est, non perducit ad regnum Dei: charitas vero sine prophetia utique perducit. Cum enim loquens de membris Christi ait, *Numquid omnes apostoli? numquid omnes prophetæ?* indubitanter ostendit etiam eum qui prophetiam non habet, posse in membris Christi numerari: ubi quem locum haberet, si charitatem, sine qua homo nihil est, non haberet? Nullo autem modo ita diceret, quando de membris agebat quibus Christi corpus impletur, *Numquid omnes habent charitatem? quemadmodum dixit, Numquid omnes apostoli? numquid omnes prophetæ? numquid omnes virtutes? numquid omnes dona habent curationum* (I Cor. xii, 7-11, 29, xiii, 5)? et cætera huiusmodi.

9. Sed dicit aliquis posse quidem fieri ut prophetiam quisque non habeat, et tamen habeat charitatem, atque ideo Christi membris annumeratus inhæreat: sed fieri non posse ut prophetiam habeat, et non habeat charitatem; nihil enim est homo habens prophetiam sine charitate. Ita fortasse, quemadmodum possumus dicere, nihil esse hominem habentem animam sine mente: non quia potest inveniri homo qui mentem non habeat habens animam; sed quia nihil esset, si inveniri posset. Sic etiam dici potest, Si corpus figuram habeat, colorem non habeat, videri non potest: non quia est corpus cui desit color; sed quia si esset, cerni non posset. Ita fortasse dictum est quod si quis habeat prophetiam, et charitatem non habeat, nihil est: non quia potest in quoquam esse prophetia sine charitate; sed quia si esset, prodesse non posset. Opus est igitur ad solvendam istam quæstionem, ut ostendamus aliquem reprobum hoc donum habuisse prophetiæ: quod si neminem inveniremus, hoc iste ipse Saül satis ostenderet. Sed tamen ille etiam Baalam reprobus apparet; non enim eum tacet Scriptura divino iudicio esse damnatum: et tamen prophetiam habebat; et quia charitas ei deerat, inerat voluntas maledicendi populo Israel, quam hostis pretio comparaverat, qui eum ad maledicendum mercede conduxerat; dono tamen illo prophetandi, quo aspergebatur, benedicebat invitus (Num. xxii-xxiv). Nec verba illa parum attestantur huic sententiæ, quæ in Evangelio scripta sunt, multos dicturos in illa die, *Domine, Domine, in nomine tuo manducavimus et bibimus¹, et in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tue virtu-*

¹ Editi, coram te manducavimus. At Mss., in nomine tuo manducavimus; quo modo postea Augustinus in libro de Catechizandis Rudibus, cap. 16, et alibi sæpe.

tes multas fecimus : quibus tamen dicturus est, *Non novi vos; recedite a me, operarii iniquitatis* (*Matth. vii, 22, 25*). Non enim eos mentientes putamus ista dicturos in illo iudicio, ubi nullus erit fallendi locus, aut ullam vocem talium legimus, dicentium, *Dileximus te. Poterunt ergo dicere, In nomine tuo prophetavimus, cum sint improbi et reprobi: non autem poterunt dicere, Dilectionem quam mandasti, tenuimus. Nam si dicent¹, non eis respondebitur, Non novi vos. In hoc enim cognoscetur, inquit, quia discipuli mei estis, si vos invicem diligatis* (*Joan. xiii, 35*).

10. Exemplum itaque hujus Saül resistit superbis nonnullis hæreticis, qui aliquid boni de muneribus sancti Spiritus negant posse dari eis qui ad sortem sanctorum non pertinent: cum eis dicimus habere illos posse sacramentum Baptismi, quod cum ad Ecclesiam catholicam veniunt, non est in eis ullo modo violandum, aut quasi non habeant tradendum; sed tamen eos non ideo salutem debere confidere, quia non improbamus quod illos accepisse concedimus; sed oportere cognoscere unitatis societatem vinculo charitatis ineundam, sine qua omnino quidquid habere potuerint, quamvis per se sanctum ac venerandum, ipsi tamen nihil sunt, tanto indigniores effecti vitæ æternæ præmio, quanto illis donis non bene usi sunt, quæ in hac vita, quæ transitoria est² acceperunt. Non autem bene utitur, nisi charitas; et charitas omnia tolerat (*I Cor. xiii, 7*), atque ideo non scindit unitatem, cujus ipsa est fortissimum vinculum. Non enim ei servus ille non accepit talentum, aut aliquid aliud intelligitur talentum quam munus aliquod utique divinum: sed, *Qui habet, dabitur ei; qui autem non habet, et quod habet auferetur ab eo* (*Matth. xxv, 29*). Quod non habet auferri non potest; sed aliud non habet, ut merito auferatur quod habet: non habet charitatem utendi, ut auferatur quidquid aliud habet, quod sine charitate non prodest.

11. Non igitur mirum est, regem Saül et eo tempore quo primum unctus est, accepisse spiritum prophetandi, et postea cum esset propter inobedientiam reprobatus, recedente ab eo spiritu Domini arreptum esse maligno spiritu a Domino: qui etiam spiritus Domini appellatus est propter ministerium; quia omnibus etiam spiritibus malis bene utitur Dominus, vel ad damnationem quorundam, vel ad emendationem, vel ad probationem: et quamvis non sit malignitas a Domino, non est tamen potestas nisi a Deo (*Rom. xiii, 1*). Dictusque est etiam sopor Domini, qui occupaverat milites ejusdem Saül, cum David hastam et scyphum abstulisset a capite dormientis (*I Reg. xxvi, 12*) non quia tunc sopor in Domino erat, ut ipse dormiret; sed quia ille sopor, qui tunc homines apprehenderat, nutu Dei erat infusus, ne David servi ejus³ in eo loco præsentia sentiretur.

¹ Dicunt, juxta Er. M.

² Plerique Mss., *transitura est*.

³ Editi, *ne David et servorum ejus*. At Mss., *ne David servi ejus*. Forte legendum, *ne David et servi ejus*; scilicet ipsius Abisai, qui cum David ad Saül in castra descenderat, ex lib. 1 Reg., cap. 26, §. 6.

Neque illud mirum est, rursus eundem Saül accepisse spiritum prophetiæ, cum persequeretur justum, et eum comprehensurus et necaturus venisset in locum ubi erat congregatio prophetarum. Sic enim satis demonstratum est neminem de tali munere jam securum esse debere, tanquam sit acceptissimus Deo, si non habeat charitatem: quandoquidem illud donum et Saüli dari potuit, propter arcanum quidem alicujus sacramenti; sed tamen dari potuit reprobato, et invidio, et ingrato, et reddenti mala pro bonis, et ne post ipsam quidem acceptionem spiritus correcto in melius atque mutato.

QUÆST. II. — *De Deo nihil dignum dicitur. Præscientia an proprie sit in Deo. Scientia quid, et quomodo in Deo. Ira, misericordia, et zelus Dei quo sensu dicitur. Rebus divinis vocabula humana tribuuntur, sed ibi remotis imperfectionibus intelligenda. Sapientia et scientia unde differunt. Pœnitentia quomodo convenit Deo. Pœnitentia et zelus cur minus videantur Deo congruere quam præscientia, ira et similia.*

1. Age, jam videamus quomodo dictum sit, *Pœnitent me quod constituerim regem Saül* (*I Reg. xv, 11*). Quæris enim, non utique in talium verborum intellectu rudis, sed rudimenta explorans mea paterno studio et benigna cura, quomodo pœniteat aliquid Deum, in quo sit omnis præscientia. Ego vero, cum hoc de Deo dicitur, indignum aliquid dici arbitrarer, si aliquid dignum inveniretur quod de illo diceretur. Cum vero verba omnia, quibus humana colloquia conseruntur¹, illius sempiterna virtus et divinitas mirabiliter atque incunctanter excedat, quidquid de illo humaniter dicitur, quod etiam hominibus aspernabile videatur, ipsa humana admonetur infirmitas, etiam illa quæ congruenter in Scripturis sanctis de Deo dicta existimat, humanæ capacitati aptiora esse quam divinæ sublimitati; ac per hoc etiam ipsa transcendenda esse serenior² intellectu, sicut ista qualicumque transcensa sunt.

2. Quis est enim hominum, cui non occurrat in Deo cuncta præsciente, pœnitentiam esse non posse? Et certe tamen hæc duo verba sunt, pœnitentia et præscientia, quorum quia unum congruere credimus Deo, id est præscientiam, negamus in eo esse pœnitentiam. Cum vero alius liquidior consideratione ista pertractans, quæsierit quemadmodum vel ipsa præscientia Deo congruat, et invenerit hujus etiam verbi notionem illius ineffabili divinitate longe lateque superari; non miratur utrumque de illo propter homines dici potuisse, de quo utrumque propter ipsum incongrue diceretur. Quid est enim præscientia, nisi scientia futurorum? Quid autem futurum est Deo, qui omnia supergreditur tempora? Si enim scientia Dei res ipsas habet³, non sunt ei futuræ, sed præ-

¹ Sic Mss. Editi autem, *conferuntur*: et infra loco *humaniter*, habebant, *humanitus*.

² In editis, *sanior*; pro quo in Mss., *serenior*.

³ Sic Mss. excepto uno e Vaticanis qui cum ante editis ferebat, *in scientia res ipsas habet*.

sentes; ac per hoc non jam præscientia, sed tantum scientia dici potest. Si autem sicut in ordine temporalium creaturarum, ita et apud eum nondum sunt quæ futura sunt, sed ea prævenit sciendo; his ergo ea sentit, uno quidem modo secundum futurorum præscientiam, altero vero secundum præsentium scientiam. Aliquid ergo temporaliter accedit scientiæ Dei¹; quod absurdissimum atque falsissimum est. Nec enim potest quæ ventura prænoscit nosse cum venerint; nisi bis innotescant², et prænoscendo antequam sint, et cognoscendo cum jam sunt. Ita fit ut (quod longè a veritate seclusum est) temporaliter aliquid accedat scientiæ Dei, cum temporalia quæ præsciuntur etiam præsentia sentiuntur, quæ non sentiebantur antequam fierent, sed tantummodo præsciiebantur. Si vero etiam cum venerint, quæ præsciiebantur esse ventura, nihil novi accedet scientiæ Dei, sed manebit illa præscientia sicut erat etiam priusquam venirent quæ præsciiebantur; quomodo jam præscientia dicetur, quando non est rerum futurarum? Jam enim præsentia sunt quæ futura cernebat, et paulo post erunt præterita. Præteritarum autem rerum, sicut præsentium, nullo modo potest dici præscientia. Reditur ergo ad id, ut fiat rebus jam præsentibus scientia, quæ eisdem rebus futuris erat præscientia: et cum ea quæ præscientia erat prius, postea scientia fiat in Deo, admittit mutabilitatem et temporalis est; cum sit Deus, qui vere summeque est, nec ulla ex parte mutabilis, nec ullo motu novitio temporalis. Placet ergo ut non dicamus præscientiam Dei, sed tantummodo scientiam: quæramus et hoc quomodo. Non enim scientiam solèmus dicere in nobis, nisi cum sensa et intellecta memoria retinemus; cum meminimus aliquid sensisse nos vel intellexisse, ut id cum volumus recolamus. Quod si ita in Deo est, ut possit proprie dici, intelligit et intellexit, sentit et sensit; admittit tempus, et subrepat nihilominus illa mutabilitas, quæ longe a Dei substantia removenda est. Et tamen et scit Deus, et præscit Deus ineffabili modo: sic eum et pœnitet ineffabili modo. Cum enim scientia Dei longe distet ab humana scientia, ita ut irridenda sit comparatio, utraque tamen scientia vocatur: et hæc quidem humana talis est, ut dicat de illa Apostolus etiam, *Scientia destruetur* (I Cor. xiii, 8); quod nullo modo recte de scientiâ Dei dici potest. Sic et ira hominis turbida est et non sine cruciatu animi: ira vero Dei, de qua dicitur in Evangelio, *Sed ira Dei manet super eum* (Joan. iii, 36); et Apostolus, *Revelatur enim ira Dei de cælo super omnem impietatem* (Rom. i, 18); illo in tranquillitate jugiter manente, in creatura subdita exercet admirabili æquitate vindictam. Misericordia quoque hominis habet nonnullam cordis miseriam, unde etiam in latina lingua nomen accepit: nam inde est etiam, quod non solum gaudere cum gaudentibus, sed etiam flere cum flentibus hortatur Apostolus (Id. xii, 15). Quis autem

sano capite dixerit, ulla miseria tangi Deum? quem tamen ubique Scriptura misericordem esse testatur. Ita zelum humanum non sine peste livoris intelligimus: zelantem vero Deum non ita, sed eodem verbo, non eodem modo.

3. Longum est percurrere cætera, et sunt innumera quibus ostenditur multa divina iisdem nominibus appellari quibus humana, cum incomparabili diversitate sejuncta sint: nec tamen frustra eadem sunt rebus utrisque indita vocabula, nisi quia hæc cognita quæ in quotidiana consuetudine versantur, et experimentis usitatoribus innotescunt, nonnullam ad intelligenda illa sublimia præbent viam. Cum enim dempsero de humana scientia mutabilitatem, et transitus quosdam a cogitatione in cogitationem, cum recolimus, ut cernamus animo quod in contuitu ejus paulo ante non erat, atque ita de parte in partem crebris recordationibus transilimus; unde etiam ex parte dicit esse Apostolus nostram scientiam (I Cor. xiii, 9): cum ergo hæc cuncta detraxero, et reliquero solam vivacitatem certæ atque inconcusæ veritatis una atque æterna contemplatione cuncta lustrantis¹; imo non reliquero, non enim habet hoc humana scientia, sed pro viribus cogitavero; insinuatur mihi utcumque scientia Dei: quod tamen nomen, ex eo quod sciendo aliquid non latet hominem, potuit esse rei utrique commune. Quamquam et in ipsis hominibus solet discerni a sapientia scientia, ut etiam Apostolus dicit, *Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eundem Spiritum* (Id. xii, 8): in Deo autem nimirum non sunt hæc duo, sed unum. Et in hominibus quidem hæc ita discerni probabiliter solent, ut sapientia pertineat ad intellectum æternorum, scientia vero ad ea quæ sensibus corporis experimur. Sed licet alius aliam differentiam proferat, nisi tamen diversa essent, non sic ab Apostolo distinguerentur. Quod sane si ita est, ut nomen scientiæ rebus quas per sensus corporis experimur, deputatum sit; nulla est omnino scientia Dei. Non enim Deus per se ipsum ex corpore et anima constat, sicut homo. Sed melius dicitur aliam esse scientiam Dei, et non ejusdem generis, cujus ista est quæ hominum dicitur: sicut etiam id ipsum quod Deus dicitur, longe aliud est, quam quemadmodum dictum est quia *stetit in synagoga deorum* (Psal. lxxxii, 1). Tamen ad non latere quoquo modo pertinet communio ipsa vocabuli. Sic etiam de ira hominis detraho turbulentum motum, ut remaneat vindictæ vigor; atque ita utcumque assurgo in notitiam illius quæ appellatur ira Dei. Item de misericordia si auferas compassionem, cum eo quem miseraris, participatæ miseriæ², ut remaneat tranquilla bonitas subveniendi et a miseria liberandi, insinuatur divinæ misericordiæ qualiscumque cognitio. Zelum quoque Dei non repudiemus et aspernemur, cum scriptum

¹ Mss., *accidit scientiæ Dei*. Et infra habent, *accidat, accidit*; loco, *accedat, accedet*.

² In codice vetustissimo Corbeiensi, *innotescat*.

¹ Sic præcipui Mss. At editi, *collustrantis*.

² In excusis, *cum ejus, quem miseraris, participatus est miseriæ*: corrupte, uti liquet ex Mss.

invenimus¹ : sed auferamus de humano zelo pallidam tabem doloris, et morbidam perturbationem animi; remaneatque illud solum iudicium, quo corruptio castitatis impunita esse non sinitur, et assurgimus ut incipiamus aliquo modo capere zelum Dei.

4. Quapropter cum legimus etiam Deum dicentem, *Pœnitent me*; consideremus quod esse soleat in hominibus opus pœnitendi. Procul dubio reperitur voluntas mutandi² : sed in homine cum dolore animi est; reprehendit enim in se quod temere fecerat. Auferamus ergo ista, quæ de humana infirmitate atque ignorantia veniunt, et remaneat solum velle ut non ita sit aliquid, quemadmodum erat : sic potest aliquantum intimari menti nostræ, qua regula intelligatur quod pœnitent Deum. Cum enim pœnitere dicitur, vult non esse aliquid, sicut fecerat ut esset : sed tamen et cum ita esset, ita esse debebat; et cum ita esse jam non sinatur, jam non debet ita esse, perpetuo quodam et tranquillo æquitatis iudicio, quo Deus cuncta mutabilia incommutabili voluntate disponit.

5. Sed quoniam præscientiam et scientiam cum laude solemus in hominibus appellare, iramque ipsam solet humanum genus in magnis potestatibus timere³ potius quam reprehendere, congruenter putamus talia dici de Deo. Qui autem zelat, et quem aliquid pœnitent, quoniam vel culpam solet, vel in se culpam corrigere, atque ideo cum reprehensione ista de hominibus dici; propterea movet, cum legimus esse aliquid in Deo ejusmodi. Sed illa Scriptura omnibus consulens, propterea magis et ista ponit, ne illa quæ placent sic intelligantur in Deo, quomodo consueverunt in hominibus intelligi. Per hæc enim quæ displicent, cum ea non audemus sic intelligere in Deo, ut inveniuntur in homine, discimus etiam illa sic quærere, quæ apta esse atque convenientia putabamus. Nam si propterea non est illud de Deo dicendum, quia in homine displicet; non dicamus incommutabilem Deum, quia de hominibus cum reprehensione dictum est, *Non enim est illis commutatio* (*Psal. LIV, 20*). Item sunt quædam quæ in homine laudabilia sunt, in Deo autem esse non possunt : sicut pudor, quod ætatum viridiorum magnum est ornamentum : sicut timor Dei, non enim tantum in veteribus Libris laudatur, sed Apostolus etiam dicit, *Perficientes sanctificationem in timore Dei* (*II Cor. VII, 1*); qui utique in Deo nullus est. Sicut ergo quædam laudabilia hominum non recte dicuntur in Deo; sic quædam culpabilia hominum recte intelliguntur in Deo : non ita ut in hominibus, sed vocabulis tantummodo communibus, longe alia ratione et modo. Nam paulo post idem Samuel, cui dixerat Dominus, *Pœnitent me quod constituerim regem Saül*, ipsi Saüli ait de Deo, *Quoniam non est sicut homo, ut pœniteat eum* (*I Reg. XV, 29*) : ubi videlicet satis ostendit etiam

¹ { Ie Er. et nostri Mss. At Lov., *inveniamus*.

² Editi : *Consideremus quid esse soleat. In hominibus opus pœnitendi est, cum procul dubio reperitur voluntas mutandi.*

³ Mss., *tremere*.

cum Deus dicit, *Pœnitent me*; non humano more accipiendum esse, sicut jam quantum valuimus disputavimus.

QUÆST. III. — *Samuel per pythonissam evocari quomodo potuerit. Samuelis forte phantasma fuit, non spiritus. Dæmones quomodo norint futura.*

1. Item quæris utrum spiritus immundus qui erat in pythonissa, potuerit agere ut Samuel a Saüle videretur et loqueretur cum eo (*I Reg. xxviii, 7-19*). Sed multo majoris miraculi est quod ipse satanas princeps omnium immundorum spirituum potuit loqui cum Deo, et petere tentandum Job justissimum virum (*Job. I, 11*) : qui etiam tentandos Apostolos petiit (*Luc. xxi, 31*). Aut si hoc non ideo habet difficilem quæstionem, quia per quam voluerit creaturam, cui voluerit creaturæ, ubique præsens veritas loquitur, nec propterea magni meriti est cui loquitur Deus : interest enim quid loquatur; quia et imperator multis innocentibus non loquitur, quibus providentissime consulit ad salutem; et cum multis nocentibus loquitur, quos jubet interfici : si ergo hinc propterea nulla quæstio est; nulla sit quæstio quomodo etiam immundus spiritus cum anima sancti viri loqui potuerit. Omnibus enim sanctis Deus creator et sanctificator longe utique major est. Quod si hoc movet, quod licuerit maligno spiritui excitare animam justis, et tanquam de abditis mortuorum receptaculis evocare¹; nonne magis mirandum est quod satanas ipsum Dominum assumpsit et constituit super pinnam templi (*Matth. iv, 5*)? Quolibet enim modo fecerit, ille etiam modus quo Samueli factum est ut excitaretur, similiter latet. Nisi forte quis dixerit faciliorem diabolo fuisse licentiam ad Dominum vivum unde voluit assumendum, et ubi voluit constituendum, quam ad Samuelis defuncti spiritum a suis sedibus excitandum. Quod si illud in Evangelio nos ideo non perturbat, quia Dominus voluit atque permisit nulla diminutione suæ potestatis et divinitatis id fieri; sicut ab ipsis Judæis, quanquam perversis atque immundis et facta diaboli facientibus, et teneri se, et vinciri, et illudi, et crucifigi atque interfici passus est : non est absurdum credere ex aliqua dispensatione divinæ voluntatis permissum fuisse, ut non invitum nec dominante atque subjugante magica potentia, sed volens atque obtemperans occultæ dispensationi Dei, quæ et pythonissam illam et Saulem latebat, consentiret spiritus Prophetæ sancti se ostendi aspectibus regis, divina cum sententia percussurus. Cur enim anima boni hominis, a malis vivis evocata si venerit, amittere videatur dignitatem suam; cum et vivi plerumque boni vocati ad malos veniant, et agant cum eis quod officium postulat æquitatis, servato atque inconcusso decore virtutis suæ, et illorum vitiis pro rerum præsentium vel usu vel necessitate tractatis?

2. Quanquam in hoc facto potest esse alius facilior exitus et expeditior intellectus, ut non vere spiritum Samuelis excitatum a requie sua credamus, sed ali-

¹ Editi, *revocare*. At Mss., *evocare* : et sic in libro ad Dulcitium.

quod phantasma, et imaginariam illusionem diaboli machinationibus factam, quam propterea Scriptura nomine Samuelis appellat, quia solent imagines rerum earum nominibus appellari, quarum imagines sunt. Sicut omnia quæ pinguntur atque finguntur ex aliqua materie metalli aut ligni, vel cujusque rei aptæ ad opera hujusmodi, quæque etiam videntur in somnis, et omnes fere imagines, earum rerum quarum imagines sunt, appellari nominibus solent. Quis est enim qui hominem pictum dubitet vocare hominem? Quandoquidem et singulorum quorumque pieturam cum aspiciamus, propria quoque nomina incunctanter adhibemus: velut cum intuentes tabulam aut parietem, dicimus, Ille Cicero est, ille Sallustius, ille Achilles, ille Hector, hoc flumen Simois, illa Roma; cum aliud nihil sint quam pictæ imagines. Unde Cherubim cum sint cœlestes potestates, ficta tamen ex metallo, quod imperavit Deus, super arcam Testamenti, magnæ rei significandæ gratia, non aliud quam Cherubim illa quoque figmenta vocantur (*Exod. xxv, 18*). Item quisquis videt somnium, non dicit, Vidi imaginem Augustini aut Simpliciani; sed, Vidi Augustinum aut Simplicianum: cum eo tempore quod tale aliquid vidit, nos ignoraremus; usque adeo manifestum est, non ipsos homines, sed imagines eorum videri. Et Pharaon spicas se dixit vidisse in somnis et boves (*Gen. xli, 17-28*), non spicarum aut boum imagines. Si igitur liquido constat nominibus earum rerum quarum imagines sunt, easdem imagines appellari; non mirum est quod Scriptura dicit Samuelem visum, etiamsi forte imago Samuelis apparuit, machinamento ejus qui transfiguratur se velut angelum lucis, et ministros suos velut ministros justitiæ (*II Cor. xi, 14, 15*).

3. Jamvero si illud movet, quomodo et a maligno spiritu Saûli vera prædicta sunt; potest et illud mirum videri, quomodo dæmones agnoverint Christum (*Matth. viii, 29*), quem Judæi non agnoscebant. Cum enim vult Deus etiam per infimos infernosque spiritus aliquem vera cognoscere, temporalia duntaxat atque ad istam mortalitatem pertinentia, facile est, et non incongruum, ut omnipotens et justus ad eorum pœnam, quibus ista prædicuntur, ut malum quod eis impendet, antequam veniat prænoscendo patiantur, occulto apparatu ministeriorum suorum etiam spiritibus talibus aliquid divinationis impertiat, ut quod audiunt ab Angelis, prænuntient hominibus. Tantum autem audiunt, quantum omnium Dominus atque moderator vel jubet vel sinit. Unde etiam spiritus pythonicus in Actibus Apostolorum attestatur Paulo apostolo, et evangelista esse conatur (*Act. xvi, 17*). Miscent tamen isti fallacias, et verum quod nosse po-

tuerint, non docendi magis quam decipiendi fine prænuntiant. Et forte hoc est quod cum illa imago Samuelis Saûlem prædiceret moriturum, dixit etiam secum futurum: quod utique falsum est. Magno quippe intervallo post mortem separari bonos a malis in Evangelio legimus, cum Dominus inter superbum illum divitem, cum jam apud inferos tormenta pateretur, et illum qui ad ejus januam ulcerosus jacebat, jam in requie constitutum, magnum chaos interjectum esse testatur (*Luc. xvi, 26*). Aut si propterea Samuel Saûli dixit, *Micumeris*, ut non ad æqualitatem felicitatis, sed ad parem conditionem mortis referatur, quod uterque homo fuerit, et uterque mori potuerit, jamque mortuus mortem vivo prænuntiabat; perspicit, quantum opinor, prudentia tua, secundum utrumque intellectum habere exitum illam lectionem qui non sit contra fidem: nisi forte profundiore et perplexiore inquisitione, quæ vel virium mearum vel temporis excedit angustias, inveniatur ad liquidum, vel posse vel non posse animam humanam, cum ex hac vita migraverit, magicis carminibus evocatam vivorum apparere conspectibus, etiam corporis lineamenta gestantem, ut non solum videri valeat, sed et agnosci. Et si potest, utrum etiam justi anima, non quidem cogatur magicis sacris, sed dignetur ostendi occultioribus imperiis summæ legis obtemperans: ut si fieri non posse claruerit, non uterque sensus in hujus Scripturæ tractatione atque expositione admittatur, sed illo excluso, imaginaria simulatio Samuelis diabolico ritu facta intelligatur. Sed quoniam, sive illud fieri possit, sive non possit, tamen fallacia satanæ atque imaginum simulandarum callida operatio decipiendis humanis sensibus multiformis invigilat, pedetentim quidem, ne inquisitionibus diligentioribus præscribamur, sed tamen potius existimemus tale aliquid factum maligno pythonissæ illius ministerio, quamdiu nobis aliquid amplius excogitare atque explicare non datur.

QUÆST. IV.— Quo situ corporis orandum.

Quod autem quæris, quid sit quod scriptum est, *Intravit rex David, et sedit ante Dominum* (*II Reg. vii, 18*): quid aliud intelligendum est, nisi quia sedit in conspectu Domini; sive ubi erat arca Testamenti, per quam sacratior et commendatior quædam præsentia Domini accipi potest; sive quia oraturus sedit, quod non fit recte nisi in conspectu Dei, hoc est in intimis cordis? Potest enim et sic accipi quod dictum est, *ante Dominum*; ubi nullus esset hominum, qui audiret orantem. Sive ergo propter arcam Testamenti, sive propter secretum locum semotum ab arbitris, sive propter intimum cordis ubi erat orantis affectus, convenienter dictum est, *Sedit ante Dominum*. Nisi forte quod sedens oravit, hoc movet; cum et sanctus Elias hoc fecerit, quando pluviam orando impetravit (*III Reg. xviii, 42-45*). Quibus admonemur exemplis, non esse præscriptum quomodo corpus constituatur ad orandum,

¹ Editi, *cujuscumque*; pro quo Augustinus, *cujusque*, quod hic Mss. constanter habent, solet usurpare.

² Corbeiensis Ms.: *Unde Cherubim, cum sint cœlites potestates, ficta tamen, etc.* In editis legebatur, *fictæ*: in quibus etiam paulo post, *Cherubim illæ quoque effigies*; ubi Mss. et liber ad Dulcitium habent, *illa quoque figmenta*.

³ Editi, *mysteriorum*. At poliores Mss., *ministeriorum*; quo nomine alias nonnunquam Angelos vocat Augustinus.

⁴ Editi, *pythonicus*. Mss. vero, *pythonius*; vel, *pythonis*.

¹ Aliquot Mss., *prolixiore*.

² Particula, *ne*, restituitur hic ex Mss. Confer librum de octo Dulcitii Quæstionibus, in fine quæstionis 6.

dum animus Deo præsens peragat intentionem suam. Nam et stantes oramus, sicut scriptum est, *Publicanus autem de longinquo stabat* (Luc. xviii, 13); et fixis genibus, sicut in Actibus Apostolorum legimus (Act. vii, 59, et xx, 36); et sedentes, sicut ecce David, et Elias. Nisi autem etiam jacentes oraremus, non scriptum esset in Psalmis. *Lavabo per singulas noctes lectum meum; in lacrymis meis stratum meum rigabo* (Psal. vi, 7). Cum enim quisque orationem quærit, collocat membra, sicut ei occurrerit accommodata pro tempore positio corporis¹ ad movendum animum. Cum autem non quæritur, sed infertur appetitus orandi, hoc est, cum aliquid repente venit in mentem, quo supplicandi moveatur affectus gemitibus inenarrabilibus, quocumque modo invenerit hominem, non est utique differenda oratio, ut quæramus quo secedamus², aut ubi stemus, aut ubi prosternamur. Gignit enim sibi mentis intentio solitudinem, et sæpe etiam obliviscitur³ vel ad quam cœli partem, vel in qua positione corporis membra illud tempus invenerit.

QUÆST. V.— *In verba Eliæ querentis Deo de morte filii viduæ.*

In verbis autem beati Eliæ, quibus ait, *O Domine, testis hujus viduæ, cum qua ego inhabito apud ipsam, tu male fecisti ut occideres filium ejus*; nihil moveret, si vera pronuntiatio servaretur. Vox est enim non credentis quod tam male faceret Deus cum ea vidua, quæ tam pie Prophetam susceperat, eo præsertim tempore quo ibi erat, cui protulerat illa totum victum suum tam exiguum in tam magna et summa inopia. Ita ergo dictum est, ac si diceret, *O Domine, testis hujus viduæ, cum qua ego inhabito apud ipsam, tunc male fecisti ut occideres filium ejus?* ut subintelligatur quod utique Dominus testis cordis illius mulieris, ubi videbat quanta esset pietas, unde etiam Eliam ipse ad eam miserat, non malefaciendi causa mortificaverat filium ejus, sed exhibendi miraculi ad gloriam nominis sui, quo tantum Prophetam⁴ et tunc viventibus et posteris commendaret: sicut dicit Dominus, non ad mortem mortuum fuisse Lazarum, sed ut glorificaretur Deus in Filio suo (Joan. xi, 4). Et ideo consequentia probant, et ipsa etiam fiducia qua credidit Elias, non ad hoc illud contigisse, ut acerbo luctu hospita ejus affligeretur: sed potius ad hoc factum esse, ut Deus magnificentius ostenderet viduæ qualem Dei famulum suscepisset. Sequitur Scriptura, et dicit⁵: *Et insufflavit puero ter, et invocavit Dominum, et dixit, Domine Deus meus, revertatur nunc anima pueri hujus in eum. Et factum est sic.* Hæc ergo deprecatio, qua petiit Elias tam breviter et tam fidenter ut resurgat puer, satis indicat quo affectu dicta sint superiora. Et ipsa mulier ostendit ad hoc mortificatum filium suum fuisse, ad quod Elias factum esse præsumpse-

¹ Sic Mss. At editi, *positi corporis*.

² Editi, *quo secedamus*. At Mss., *quo secedamus*. Forte ad eundem hic, *et ubi secedamus*.

³ Editi, *obliviscitur se*. Abest, *-se*, a Mss.

⁴ Mss., *qua tantum Prophetam*.

⁵ Plures et meliores Mss.: *Et ideo consequentia probant. Ex ipsa enim fiducia qua.... suscepisset; sequitur Scriptura et dicit*. Forte legendum: *Et id consequentia probant*, etc.

rat, cum illa verba non confirmando, sed renuendo enuntiaverat. Cum enim vivum recepisset filium suum, ait, *Ecce cognovi quoniam homo Dei es tu, et verbum Domini in ore tuo certissimum* (III Reg. xvii-xx, 21-24). Multa sunt autem in Scripturis, quæ nisi illo modo pronuntientur, in contrariam sententiam recidunt: sicut est, *Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat* (Rom. viii, 33), si quasi confirmans respondeas, vides quanta perversitas oriatur. Sic ergo pronuntiandum est, ac si diceretur, *Deus qui justificat?* ut subaudiatur, *Non utique*. Ac per hoc apertam puto esse illam Eliæ sententiam, quam non servata pronuntiatio faciebat obscuram.

QUÆST. VI.— *De spiritu mendacii misso ad decipiendum Achab.*

De spiritu vero mendacii¹, per quem deceptus est Achab (III Reg. xxii, 20-23), hoc intelligamus, quod jam superius satis aperte tractatum arbitror: Deum scilicet omnipotentem et justum distributorem pœnarum præmiorumque pro meritis, non solum bonis et sanctis ministris uti ad opera congrua, sed etiam malis ad opera digna; cum illi pro sua perversa cupiditate² nocere appetant, sinantur autem tantum quantum ille judicat, qui omnia in mensura et pondere et numero disponit (Sap. xi, 21). Dixit autem hoc Michæas propheta quomodo sibi fuerit demonstratum. Occulta enim res et nimis secreta ita demonstratur prophetis, sicut potest capere sensus humanus, cum etiam rerum imaginibus in revelatione tanquam verbis instruitur. Nam quomodo Deus hæc agat, ubique totus ac semper præsens; et quomodo ejus simplicem et incommutabilem æternamque veritatem consulant sancti Angeli, omnesque ab eodem Deo creati sublimes et mundissimi spiritus, atque id quod in eo sempiternæ justum vident, pro congruentia rerum inferiorum temporaliter peragant: quomodo etiam lapsi spiritus, qui in veritate non steterunt, propter immunditiam et infirmitatem concupiscentiarum et pœnarum suarum non valentes præsentem intrinsecus contueri et consulere veritatem, signa forinsecus per creaturam expectent, eisque moveantur sive ad faciendum aliquid, sive ad non faciendum; quove modo cogantur æterna lege, qua universitas regitur, vincti atque constricti, vel sinentem Deum operiri, vel cedere jubenti; et complecti arduum, et explicare longissimum est³. Vereor autem ne ista ipsa quæ sunt a me dicta, et non satisfecerint expectationi, et tædio fuerint gravitati; quandoquidem cum tu ex omnibus quæ interrogasti, unum a me libellum mitti velles, ego duos libros eisdemque longissimos misi, et fortasse quæstionibus tuis nequaquam diligenter expediteque re-

¹ Apud Er. Lugd. Ven. et Lov. quæstio sexta non separatim a quinta tractatur. Pro: *De spiritu vero mendacii*, legitur simpliciter, *De spiritu mendacii*, totusque liber, conjunctis quinta sextaque quæstionibus, quinque solum quæstiones comprehendit. M.

² Sic Mss. At editi, *pro sua perversitate*.

³ Ita melioris notæ Mss. Editi autem, *vel sinente Deo operari, vel cedere jubenti et compellenti; arduum et explicare longissimum est*.

spondi. Quamobrem preces tuas pro erratis meis multas et assiduas peto fieri : sententiam vero de hoc

opere tuam brevissimam, sed gravissimam flagito ; et dum sit verissima, severissimam non recuso.

ADMONITIO

IN LIBRUM DE OCTO DULCITII QUÆSTIONIBUS.

De Dulcitio primum, qui libri hujus scribendi argumentum Augustino præbuit, nulli dubitamus quin ille ipse sit tribunus et notarius in libro 2 Retractationum, cap. 59, laudatus, qui circiter annum 420, sicuti ex eodem loco intelligitur, in Africa agebat, datis ab imperatore Honorio contra Donatistas legibus exsequendis præfectus. Ad eundem, cum edoceri cuperet quid hæreticis illis responderi oporteret, scripta fuit Augustini epistola 204, cui titulus, « Domino eximio, et honorabili filio Dulcitio, » præfigitur. Mercatorem porro, cui per Albinum Romanæ Ecclesiæ acolythum ex Africa proficiscentem litteras, hoc in opere ad quæstionem 3 citatas, misit Augustinus, Dulcitio notissimum credebat : Laurentium vero, cui urbis Romæ primicerio inscribitur libellus dictus Enchiridion, Dulciti fratrem hic ad quæstionem 1 respondens appellat.

Jam de subsequentis operis ætate, id omnino constat, editum esse post Christi annum 419, imo post 420; quandoquidem citatus in 1 quæstione liber Enchiridion anno (uti suo dicturi sumus loco), non prius 421 prodiiit. Aliud etiam non minus liquet, perfectum scilicet fuisse aliquanto ante annum 450; quippe cum in Retractationum libris anno fere 427 absolutis recenseatur. Quapropter haud immerito censent corrigendam hic in exordio consignatam (tametsi codices excusi et scripti eandem omnes habeant) notam Paschatis, cujus Dominicum eo anno quo librum hunc concinnavit Augustinus, in tertium calendas aprilis incidisse ferunt. Id si quidem per episcopatum Augustini non contigit unquam, nisi annis 419 et 430, quibus istud opusculum assignari non posse facile concedimus. Erit igitur pro III cal. legendum, ut quidam volunt, VII cal. aprilis, ut opus ad 422 annum pertineat; aut certe reponendum XI cal. aprilis, quo die Pascha anno 425 celebratum a quibusdam Latinorum fuisse asserit Bucherius.

In librum de octo Dulciti Quæstionibus, vide lib. 2, cap. 65, Retractationum, tom. 1, col. 656, a verbis, Liber quem pernotavi, usque ad verba, Fili Dulciti. M.

S. AURELII AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE OCTO

DULCITII QUÆSTIONIBUS

Liber unus (a).

PREFATIO. Quantum mihi videtur, dilectissime ¹ fili Dulciti, non tardavi respondere interrogationibus tuis. Per Pascha quippe hoc anno, quo Dominicus ² ejus fuit

tertio calendas aprilis, a Carthagine mihi missas litteras tue dilectionis accepi. Post eos autem dies sanctos confestim Carthaginem sum profectus : in qua

ADMONITIO PP. BENEDICTINORUM.

Huic de octo Dulciti Quæstionibus emendando libro adhibiti sunt veteres Vaticani tres libri, Corbeienses duo, totidem Victorini, codex Regius, Sorbonicus, Floriacensis, Michaelinus, et unus Ecclesiæ Laudunensis; lectiones etiam variantes Lovaniensium ex Belgicis Mss. quatuor; ac tandem editiones Rat. Am. Er. et Lov., id est Augustini de Ratispona, Joannis de Amerbach, Desiderii Erasmi, et Theologorum Lovaniensium.

Comparavimus præterea eas omnes editiones initio Retr. et Confess., t. 1, memoratas. M.

¹ Aliquot Mss., *dulcissime*.

² In plerisque Mss., *Dominicum*.

(a) Scriptus forte an. 422, aut 425.